

श्रीगणेशायनमः ॥ ॥ ज्ञात्वानेकमतंयथामतिमयाश्रीरामकृष्णाह्वयानानन्दादिगिरींश्चवन्दितपदान्नत्वाहिभक्त्यागुरून् ॥ कैलासाद्यनगान्तनामयतिनात्रैवर्ण्यतुर्याश्रमप्रोद्यच्चारुसरोवितन्यतइहासद्युक्तिसत्प्रस्फुटम् ॥ १ ॥ श्रीमद्वोरसुवीरराजविलसन्नेपालदेशेशुभेसंवत्खाक्षिनवैकसंमितइतेश्रीविक्रमाद्भूपतेः ॥ श्रीमज्जङ्गबहादुराङ्कनृपतेर्गोष्ठ्यांकदाचिद्गुरूराज्ञोन्यासविधौविधिस्तुसुखजेष्वेवेतिविद्वाञ्जगौ ॥ २ ॥ श्रुत्वाजङ्गबहादुरानुजनिताःश्रेष्ठानुमत्याजगुःश्रीमद्राजगुरोकथंवदविभोप्राज्ञैरवाच्यंवचः ॥ किंपूर्वैर्नबभूवुरत्रसुधियोयेस्मत्कुलेक्षत्रियान्संन्यासान्ननिवारणंहितधियाकुर्वन्निनितीत्थंवरम् ॥ ३ ॥ ततोगुरुःपण्डितसंमतैकंपत्रंसमानाय्यतुकाशिपुर्याः ॥ अदर्शयत्तेथविनिर्णयायन्यवेदयन्मेनन्नुसंशयाढ्याः ॥४॥ ततोमदीयेबहुकाशिकास्थविद्वत्सुसंमानितनिर्णयेसः ॥ यत्कारयामासगुरुर्हिखण्डनंतस्योपशान्त्यैकिलयत्यतेमया ॥ ५ ॥ अथानन्तजन्मार्जितपुण्यपुञ्जसुधाक्षालितचित्तदर्पणानांविवेकासादिताखिलदृश्यदोषदर्शनसमुद्भूतैहिकामुष्मिकविषयवैराग्यवतांमुमुक्षूणा

मपिक्षत्रियादीनां तुरीयाश्रमाधिकारोनास्तीतिवदन्हठाविष्टचित्तोवादीप्रष्टव्यः ॥
किं कलावाद्यन्तयोःस्थितिरित्याद्यखिलमन्वाद्यार्षग्रन्थाप्रसिद्धनिखिलशिष्टानादेय
॥ १ ॥ वाक्यानुरोधेनेदानींक्षत्रियवैश्ययोरभावाद्वा ॥१॥ प्रमाणाभावाद्वा ॥२॥ स्मृतीतिहा
सपुराणवाक्यानांतज्ज्ञापकानांसत्वेपिशिष्टापरिग्रहीतत्वाद्वा ॥ ३ ॥ तत्रस्मृत्यादिवा
क्यराशेःसत्त्वेपितन्मूलश्रुत्यनुपलम्भादौदुम्बरीवेष्टनपरस्मृतिवल्लोभमूलकत्वेनतेषा
मप्रामाण्याद्वा ॥ ४ ॥ प्रथमादाश्रमाद्वापिविरक्तोभवसागरात् ॥ ब्राह्मणोमोक्षमन्वि
च्छंस्त्यक्त्वासङ्गान्परिव्रजेत् ॥ नतावन्मुच्यतेदुःखाज्जन्ममृत्योश्चबन्धनात् ॥ यावन्न
धारयेद्विप्रोवैष्णवंलिङ्गमादरात् ॥ शेषंवित्तंत्यजेद्विप्रोधनधान्यादिकंचयदिति ॥
विरक्तःसंन्यसेद्विद्वाननिष्ठापिद्विजोत्तमइति ॥ अग्नीनात्मनिसंस्थाप्यब्राह्मणःप्रव्रजे
द्गृहादित्यादिनारदात्रियमाङ्गिरआदिप्रणीतस्मृतिषुब्राह्मणपदश्रवणाद्वा ॥ ५ ॥ गृ ॥ १ ॥
हंवनंचोपविशेत्प्रव्रजेद्वाद्विजोत्तमः ॥ आश्रमादाश्रमंगच्छेन्नान्यथामत्परश्चरेदित्या
दिनिर्वाणतन्त्रवाक्याद्वा ॥६॥ ब्राह्मणानामयंधर्मोयाद्विष्णोर्लिङ्गधारणम् ॥ राजन्यवै

श्ययोर्नेदंदत्तात्रेयमुनेर्वचः ॥ मुखजानामयंधर्मोयद्विष्णोर्लिङ्गधारणम् ॥ बाहुजातो
रुजातानांनायंधर्मोविधीयतइत्यादिनिषेधवाक्यदर्शनाद्वा ॥ ७ ॥ गतिस्तुर्याश्रमे
नास्तिबाहुजोरुजयोःक्वचिदित्यादिनिन्दावाक्यश्रवणाद्वा ॥ ८ ॥ ब्राह्मणाःप्रव्रज
न्तीतिजाबालश्रुतिवद्विशेषतोविधायकश्रुत्यभावाद्वा ॥ ९ ॥ अग्निहोत्रंगवालम्बं
संन्यासंपलपैतृकम् ॥ देवराच्चसुतोत्पत्तिंकलौपञ्चविवर्जयेदितिकलौसंन्यासनिषेधा
द्वा ॥ १० ॥ यदहरेवविरजेत्तदहरेवप्रव्रजेत् ॥ यदासर्वपदार्थेषुवैराग्यंयस्यजायते
इत्यादिश्रुतिस्मृतिभ्यांवैराग्यवतस्तुर्याश्रमेऽधिकारश्रवणादिदानींतदनुपलम्भाद्वा
॥ ११ ॥ स्वनिर्मितगीताभाष्यादौसंप्रदायप्रवर्तकैः श्रीमच्छंकरावतारैर्ब्राह्मणा
एवसंन्यासिनोनत्वितरइतिप्रतिपादनाद्वा ॥ १२ ॥ संन्यासस्यवैदिकविधिनैषणात्र
यत्यागात्मकत्वात् क्षत्रियादीनांवेदेऽनधिकाराद्वाक्षत्रियवैश्ययोस्तुर्याश्रमेधिकारो
नास्तीति ॥१३॥ नाद्यः ॥ तद्वचनस्यनिर्मूलत्वात्समूलत्वेतुघोरकलिपरत्वात् अनुभ
वसिद्धयोरपलापायोगाच्च ॥ नचैवमपिक्षत्रियवैश्ययोः कुलशुद्ध्यभावान्नसंन्यासाधि

 कारइतिवाच्यम् ॥ मानसव्यभिचारस्यदृष्टिव्यभिचारस्यगुप्तव्यभिचारस्यचदुर्वा
रत्वेन येयजामहेइतिश्रुत्यापिसंदिग्धबोधनेनब्राह्मणादीनांसर्वेषामपिकुलशुद्धेः शप
 थनिर्णेयत्वेनतुल्यत्वात् कानीनस्यनप्त्रागोलकतनयेनस्वयंकुण्डेनक्षत्रियत्वप्रसिद्धि
मात्रवतार्जुनेनापित्रिदण्डसंन्यासानुष्ठानं सुभद्राहरणावसरेपरमधार्मिकश्रीकृष्णस
न्निधौकृतमित्यर्थस्यभारतेप्रसिद्धत्वाच्च॥किंचतिष्ठत्विदानींतनाः क्षत्रियावैश्याश्च॥ना
ऽपृष्टः कस्यचिद्ब्रूयादित्यादिमनुवाक्याच्चनकिंचिदत्रब्रूमःअतस्तेएवप्रष्टव्याभवन्तः
केइति परंतुयेप्रसिद्धाजनकयुधिष्ठिरप्रभृतयः क्षत्रियाअभूवंस्तेषामेवैतद्विमर्शोविष
यत्वात् ॥१॥ नद्वितीयइति ॥ प्रतिज्ञायप्रत्यक्षाभावाद्वानुमानाभावाद्वोपमानाभावा
द्वाप्रमाणशब्दाभावाद्वुतार्थापत्त्यभावाद्वानुपलब्ध्यभावाद्वेतिविकल्प्यदूषणीयोद्वितीयोविकल्पः ॥ नाद्यः॥ परम्परयाप्रत्यक्षेणोपलम्भात् ॥ नद्वितीयः ॥ संस्कारपूर्वकवेदा
धिकारित्वेसतिवैराग्यशालित्वरूपहेतोः सत्त्वात् ॥ स्वल्पधूमेनवह्न्यनुमानवत्स्वल्प
विरक्त्यापिसंन्यासानुमानान्नस्वल्पवैराग्यवतिहेतोर्व्यभिचारः ॥ अतएववैराग्यतार

तम्येनसंन्यासतारतम्यंनिरूपितंशास्त्रकारैः ॥ तथाहिसंन्यासश्चवैराग्यतारतम्येन
चतुर्विधः कुटीचकबहूदकहंसपरमहंसभेदात् ॥ वैराग्यंद्विविधंपरमपरंचेति ॥ तत्राप
रंचतुर्विधं॥यतमानव्यतिरेकैकेन्द्रियवशीकारभेदात्॥ अस्मिन्संसारेइदंसारमिदम
सारमितिसारासारविवेकोयतमानवैराग्यम् ॥ चित्तगतदोषाणांमध्येएतावन्तः पक्का
एतावन्तोऽपक्काइतिविविच्यपक्कदोषनिरोधयत्नोव्यतिरेकवैराग्यम् ॥ विषयेध्यासस
त्वेपिमनसीन्द्रियनिरोधावस्थानमेकेन्द्रियवैराग्यम् ॥ वशीकारवैराग्यमैहिकामुष्मि
कविषयजिहासा ॥ तदुक्तम् ॥ दृष्टानुश्राविकविषयवितृष्णस्यवशीकारसंज्ञावैराग्य
मिति ॥ तच्चत्रिविधंमन्दंतीव्रंतीव्रतरंचेति ॥ पुत्रदारादिविषयवियोगेधिक्संसारमि
तिबुद्ध्याविषयजिहासामन्दवैराग्यं ॥ अस्मिञ्जन्मनिपुत्रदारादिमास्त्वितिस्थिरबुद्ध्यावि
षयजिहासातीव्रवैराग्यम् ॥ पुनरावृत्तिसहितब्रह्मलोकादिपर्यन्तंमास्त्वितिस्थिरबुद्ध्या
विषयजिहासातीव्रतरम् ॥ तत्रमन्दवैराग्येसंन्यासाधिकारएवनास्ति आद्यत्रयाणांम
न्देन्तर्भावात्तेष्वपिसंन्यासाधिकारोनास्त्येवेत्यार्थिकंज्ञेयम् ॥ तीव्रवैराग्येसतियात्राद्य

॥ ३ ॥ शक्तौकुटीचकाधिकारः ॥ तच्छक्तौबहूदकसंन्यासाधिकारः ॥ तत्राद्यः पुत्रादिनाकुटीं
कारयित्वातत्रगृहेवावसन्काषायवासाःशिखोपवीतत्रिदण्डवान्बन्धुषुस्वगृहेवाभुञ्ज
न्नात्मरतोभवेदेतदत्यन्ताशक्तपरम् ॥ द्वितीयस्तुबन्धून्हित्वासप्तागाराणिभैक्ष्यंचर
न्पूर्वोक्तवेषःस्यात् ॥ मृदुतीव्रतरवैराग्येसतिहंससंन्यासाधिकारः ॥ हंसस्तुपूर्वोक्तवेषो
प्येकदण्डः॥एकंतुवैणवदण्डंधारयेन्नित्यमादरादितिस्कान्दात् ॥ यज्ञोपवीतंदण्डंचव
स्त्रंजन्तुनिवारणं ॥ तावान्परिग्रहःप्रोक्तोनान्योहंसपरिग्रहइतिविष्णुस्मरणाच्चदृढतीव्र
तरवैराग्येमुमुक्षोः परमहंसाश्रमेधिकारः ॥ सचपरमहंसोद्विविधः विविदिषासंन्यासो
विद्वत्संन्यासश्चेति ॥ साधनसंपन्नेनतत्त्वज्ञानमुद्दिश्यक्रियमाणःसंन्यासोविविदिषासं
न्यासः॥ तमेवप्रव्राजिनोलोकमिच्छन्तःप्रव्रजन्तीत्यादिश्रुतिस्तत्रप्रमाणम् ॥ सचद्वि
विधः ॥ जन्मापादककर्मत्यागात्मकः प्रेषोच्चारणपूर्वकदण्डधारणाद्याश्रमरूपश्चेति ॥ ॥ ३ ॥
नकर्मणानप्रजयाधनेनत्यागेनैकेऽमृतत्वमानशुरित्यादिश्रुतिराद्येमानं ॥ विरक्तस्यगृ
हस्थादेःप्रबलनिमित्तवशेनसंन्यासप्रतिबन्धेआद्यसंन्यासाधिकारः ॥ अत्रस्त्रीणाम

प्यधिकारः सुलभामैत्रेयीप्रभृतीनांतत्त्वविदांश्रुतिस्मृतीतिहासपुराणेषूपलम्भात् ॥
द्वितीयेतुदण्डमाच्छादनं कौपीनंपरिगृह्णीयाच्छेषंविसृजेत् ॥असारमेवसंसारंदृष्ट्वासार
दिदृक्षया॥प्रव्रजन्त्यकृतोद्वाहाः परंवैराग्यमाश्रिताइत्यादिवचनानिप्रमाणानि ॥ गार्ह
स्थाश्रमादौकृतश्रवणादिभिरुत्पन्नब्रह्मसाक्षात्कारेणगृहस्थादिविक्षिप्तचित्तस्यचित्त
विश्रान्तिलक्षणजीवन्मुक्तिमुद्दिश्यक्रियमाणःसंन्यासोविद्वत्संन्यासः ॥ एतमेवविदि
त्वामुनिर्भवति अथयोगिनांपरमहंसानामित्यादिपरमहंसोपनिषत्॥यदातुविदितंतत्त्वं
परंब्रह्मसनातनम्॥तदैकदण्डंसंगृह्यसोपवीतांशिखांत्यजेदित्यादिश्रुतिस्मृतिवचना
नितत्रप्रमाणानि॥ननुविविदिषासंन्यासस्तत्त्वज्ञानहेतुरित्युक्तंतदयुक्तं॥विदुषामेवया
ज्ञवल्क्यजनकप्रभृतीनांतत्त्वज्ञानोपलम्भादितिचेन्नैवम्॥यतोविविदिषासंन्यासोज
न्मान्तरेप्युपकरोति तत्रगमकंश्रुत्यादिषुजनकादीनां तत्त्वज्ञानोपलम्भएवभाति॥द्वि
विधोपिपरमहंससंन्यासएकदण्डएव॥ येतुशिखोपवीतादित्यागनिषेधास्तेकुटीचका
दिपराः ॥ यच्चत्रिविधाभिक्षवःप्रोक्ताःसर्वेचैवत्रिदण्डिनइतिसर्वेषांत्रिदण्डंविधत्ते तद

पिवाग्दण्डादिपरम् ॥ वाग्दण्डोऽथमनोदण्डःकर्मदण्डस्तथैवच ॥ यस्यैतेनियताद
ण्डाःसत्रिदण्डीतिचोच्यत इतिमनूक्तेः ॥ ननुयदहरेवविरजेत्तदहरेवप्रव्रजेदितिवैरा
ग्यहेतुकंसन्यासंसाङ्गंकर्तव्यत्वेनविधायसन्निपाताद्यसाध्यामयचौरव्याघ्रादिभयेनमु
मूर्षाकालेयद्यातुरः स्यान्मनसावाचावासंन्यसेदितिपूर्वविहितंवैराग्यहेतुकंसंन्यासम
नूद्येतराङ्गव्यावृत्तयेविकल्पेनवाङ्मनसरूपसाधनद्वयावच्छिन्नातुरसंन्यासोऽपिश्रुत्या
भिधीयते तस्यचोक्तेष्वन्तर्भावोऽनन्तर्भावोवा॥नाद्यः॥पृथग्विधानानुपपत्तेः॥नद्विती
यः ॥ तदानींमुमूर्षोःश्रवणाद्यसंभवेनतत्त्वज्ञानेऽनुपयुक्तत्वेनवैयर्थ्यादितिचेन्मैवंमं
स्थाः॥आतुरेपिविरक्तस्यैवाधिकारान्नसंन्यासान्तरं किंतूक्तेष्वन्तर्भूतएवसोऽपि न्यास
प्रकरणविरोधात्पृथक्तयाविधानंतुदशाविशेषमादायैवनिर्वहति ॥ननुनिष्प्रयोजनत्वा
न्नविधेयआतुरसंन्यासइतिचेन्मैवं ॥जन्मान्तरेज्ञानोपयोगादित्यङ्गीकर्तव्यं ॥अन्यथा ॥ ४ ॥
पृथक्तयातुरसंन्यासविधानस्यवैयर्थ्यंस्यात्॥ तदुक्तंसर्वज्ञमुनिभिः ॥ जन्मान्तरेषुयदि
साधनजातमासीत्संन्यासपूर्वकमिदंश्रवणादिरूपम् ॥ विद्यामवाप्स्यतिततःसकलो

पियत्रतत्राश्रमादिषुवसन्ननिवारयामइति ॥ ननुश्रुत्यातुरसंन्यासस्याभिधानेपिस्मृ
तिष्वनुपलम्भादुक्तश्रुतौप्रक्षेपकत्वशङ्कास्यादितिचेन्न ॥ प्रव्रजेद्ब्रह्मचर्याद्वाप्रव्रजेच्च
गृहादपि ॥ वनाद्वाप्रव्रजेद्विद्वानातुरोवाथदुःखितइत्यङ्गिरःप्रणीतस्मृतेःसत्वात् ॥
आतुराणांचसंन्यासेनविधिर्नैवचक्रिया ॥ प्रैषमात्रंसमुच्चार्यसंन्यासंतच्चपूरयेदिति
भारतवाक्यात् आतुरेप्रैषमात्रस्यैवावश्यकत्वंभाति॥ नतुक्रियान्तरस्यसतिशरीरेपुन
र्न्यासोविधिवदेवकर्तव्यइत्यादिना ॥ नापितृतीयः ॥ उपमानस्यप्रकृतेनुपयोगात् ॥
नापिचतुर्थः ॥ त्यागएवहिसर्वेषांमोक्षसाधनमुत्तमम् ॥ त्यजतैवहिविज्ञेयंत्यक्तुःप्र
त्यक्परंपदमितिभाल्लवीश्रुतेः ॥ अथपरिव्राड्विवर्णवासामुण्डोऽपरिग्रहीशुचिरद्रो
हीभैक्षाणोब्रह्मभूयायकल्पतेइतिबृहज्जाबालश्रुतेः ॥ अकार्यकारिणांदानंवेगोन
द्याश्चशुद्धिकृत् ॥ शोध्यस्यमृच्चतोयंचसंन्यासोथद्विजन्मनामितियाज्ञवल्क्यस्मृतेः ॥
ब्राह्मणःक्षत्रियोवैश्यस्ततोगच्छेद्वनंकृती ॥ संन्यसेद्बन्धनाशायसर्वभूतदयापरः ॥ ऋ
णत्रयमपाकृत्यनिर्ममोनिरहंकृतः ॥ ब्राह्मणःक्षत्रियोवाथवैश्योवाप्रव्रजेद्गृहात् ॥ त्रया

त्रै०सं० णांवर्णानांवेदमधीत्यचत्वारआश्रमाइत्यादिस्मृतिवृन्दस्यसत्वाच्च ॥ त्रैवर्णिकानांसं सार.
न्यासोविद्यतेनात्रसंशयः ॥ शिखायज्ञोपवीतानांत्यागपूर्वैकदण्डयुगितिब्रह्माण्ड
॥५॥ पुराणात् ॥ वैराग्योत्पत्तिमानेवसंन्यासेपरियुज्यते ॥ रागवान्नतुविप्रोपिवेदवेदां
गवित्तमः ॥ इतिब्रह्मवैवर्तपुराणात् ॥ कूर्मेवंशकीर्तनप्रस्तावेद्वादशाऽध्यायेश्वे
ताश्वतरमुनिनाअथास्मिन्नन्तरेपश्यत्समायान्तंमहामुनिं ॥ श्वेताश्वतरनामानंमहा
पाशुपतोत्तमम् ॥ भस्मसंदिग्धसर्वाङ्गंकौपीनाच्छादनान्वितं ॥ तपसादर्शिता
त्मानंशुक्लयज्ञोपवीतिनं ॥ समाप्यसंस्तवंशंभोरानन्दास्त्रुविचक्षणः ॥ ववन्दे
शिरसापादौप्राञ्जलिर्वाक्यमब्रवीत् ॥ धन्योस्म्यनुगृहीतोस्मियन्मेसाक्षान्मुनी
श्वराः ॥ योगीश्वरोद्यभगवान्दृष्टोयोगविदांवरः ॥ अहोमेसुमहद्भाग्यंतपां
सिसफलानिमे ॥ किंकरिष्यामिशिष्योहंतवमांपालयानघ ॥ सोनुगृह्याथरा ॥५॥
जानंसुशीलंशीलसंयुतं ॥ शिष्यत्वेपरिजग्राहतपसाक्षीणकल्मषं ॥ सान्या
सिकंविधिंकृत्स्नंकारयित्वाविचक्षणः ॥ ददौतदैश्वरंज्ञानंस्वशाखाविहितंव्रतं ॥

अशेषवेदसारंतत्पशुपाशविमोचनं॥ अत्याश्रमइतिख्यातं ब्रह्मादिभिरनुष्ठितमित्या दिनाग्रंथेनपृथुपौत्रसुशीले॥ क्षत्रियप्रवरेविधिनासंन्यासोपन्यासश्रवणात्॥ मोक्षध र्मेषुसुलभायाःक्षत्रियायादण्डधारणश्रवणात् ॥ रघ्वादीनांराज्ञांपुराणेषुविधिवत्सं न्यासश्रवणात् ॥ किंचमहाभारते ॥ राजधर्मेषुनिर्वेदाद्युधिष्ठिरेणराज्यत्यागंचि कीर्षता ॥ अथवैकोहमेवात्रवनेष्वस्मिन्वनस्पतौ ॥ वरंभैक्ष्यंमुनिर्मुण्डःक्षपयिष्ये कलेवरं॥ पांशुभिःसंकुलध्वस्तशून्यागारप्रतिश्रयः ॥ वृक्षमूलनिकेतोवात्यक्तसर्वप्रि याप्रियः॥नशोचन्नप्रहृष्यंश्चतुल्यनिन्दात्मसंस्तुतिः ॥ निराशीर्निर्ममोभूत्वानिर्द्वन्द्वो निष्परिग्रहः॥ आत्मारामःप्रसन्नात्माजडान्धबधिराकृतिः ॥ अकुर्वाणःपरैःकांचित्सं विदंजातुकैरपि ॥ जंगमाजंगमान्सर्वानविहिंसंश्चतुर्विधान् ॥ इत्यादिनाबहुनाग्र न्थेनसंन्यासःकार्यएवनिश्चीयते ॥ यदिसंन्यासःक्षत्रियंप्रतिअविहितःस्यात्तर्हिकथं परमधार्मिकस्यराज्ञोऽभिप्रायःस्यात् ॥ सतांहिसंदेहपदेषुवस्तुषुप्रमाणमन्तःकर णस्यवृत्तयइत्युक्तेर्युधिष्ठिरचिकीर्षयैवसंन्यासस्यक्षत्रियादेर्विहितत्वंप्रतीयते ॥ आ

दिपर्वणियुधिष्ठिरवाक्यम् ॥ नमेवागनृतंप्राहनाधर्मेधीयतेमतिः ॥ एवंचैववदत्य
स्वाममचैतन्मनोगतमिति ॥ भगवतापिमहतायत्नेनधार्मिकराजद्वाराप्रजापालना
॥ ६ ॥ र्थंतन्निराकरणंकृतं ॥ नतुऋजुनैवयथातवसंन्यासेधिकारोनास्तीतितन्निवृत्तिःसंपादि
तातस्मादपि ॥ तथाराजधर्मेष्वेवयुधिष्ठिरंप्रतिअर्जुनवाक्येपि ॥ उत्सृज्यराज्यंभै
क्षार्थंकृतबुद्धिंनरेश्वरम् ॥ विदेहराजंमहिषीदुःखितायदभाषत ॥ धनान्यपत्यदारां
श्चरत्नानिविविधानिच ॥ पन्थानंपावकंहित्वाजनकोमौनमास्थितः ॥ तंददर्शप्रिया
भार्याभैक्षवृत्तिमकिंचनं ॥ धान्यमुष्टिमुपासीनंनिरीहंगतमत्सरमित्यादिग्रन्थेनवि
स्पष्टंक्षत्रियेपारिव्राज्यश्रवणाच्च ॥ अतएवक्षत्रियादेर्विधिवद्दण्डधारणाधिकारोपि
लभ्यते ॥ नचैवंलिङ्गधारणनिषेधवाक्यानांविधायकवाक्यानांचपरस्परविरोधादुभ
याप्रामाण्यमितिवाच्यम् ॥ ब्राह्मणैर्दण्डादिकंधर्तव्यंधारयितव्यंचस्वेच्छयावैराग्या ॥ ६ ॥
तिशयेत्यक्तव्यंच ॥ क्षत्रियवैश्याभ्यांतुदण्डादिकंधर्तव्यमेवनधारयितव्यं तदैवत्यक्त
व्यंचेतिव्यवस्थयाचारितार्थ्यसंभवेनोभयविधानामपिवाक्यानांप्रामाण्योपपत्तेः ॥ न

न्वेवंशूद्रस्यापिसंन्यासाधिकारापत्तिः ॥ शुश्रूषोःकृतकार्यस्यकृतसंतानकर्मणः ॥ अ
भ्यनुज्ञातराजस्यशूद्रस्यजगतीपतेः ॥ अल्पान्तरगतस्यापिदशधर्मगतस्यवा ॥
आश्रमाविहिताःसर्वेवर्जयित्वानिराशिषं ॥ भैक्ष्यचर्यांततःप्राहुस्तस्यतद्धर्मचारि
णः ॥ इतिराजधर्मेषुवर्णधर्मप्रस्तावेमहाभारतेशूद्रस्यापिसर्वाश्रमविधानात् ॥
शुश्रूषोःपुराणादिद्वाराआत्मानंश्रोतुमिच्छोः कृतकार्यस्य यावच्छरीरसामर्थ्यंसेवित
त्रैवर्णस्य जातपुत्रस्य अल्पान्तरगतस्य आचारनिष्ठयात्रैवर्णिकसमस्य दशधर्मगत
स्ययोगधर्मानभिज्ञस्यतस्यापि सर्वेआश्रमाविहिताः शूद्रोपिब्रह्मचर्यवानप्रस्थंविक्षे
पकसकलकर्मत्यागरूपंसंन्यासंचानुतिष्ठेदेव ॥ निराशिषंशान्तिदान्त्यादिकल्याणगु
णगणरहितंवर्जयित्वेत्यर्थः ॥ इतितट्टीकायांचतुर्धरमिश्राः ॥ तस्माद्भारतोक्तिबला
च्छूद्रस्यापिसंन्यासाधिकारःप्राप्नोतीति ॥ अत्रकेचित् ॥ अस्त्येवकाम्यकर्मपरि
त्यागरूपेसकलकर्मफलत्यागरूपेवा अवैधसकलकर्मपरित्यागरूपेवा संन्यासेवीरसं
न्यासे वाशूद्रस्याप्यधिकारः ॥ अतएवाश्रमवासिकपर्वणि ॥ धर्मराजश्चतत्रैनंसं

चिस्कारयिषुस्तदा ॥ दग्धुकामोभवद्विद्वानथवागभ्यभाषत ॥ भोभोराजन्नदग्धव्यमे
तद्विदुरसंज्ञकं ॥ कलेवरमिहैवांतेधर्मएषसनातनः ॥ लोकाःसन्तानकानामभविष्य
न्त्यस्यभारत ॥ यतिधर्ममवाप्नोतिनैषशोच्यःपरंतपेतिविदुरस्यापिसंन्यासप्रदर्शनं
संगच्छते ॥ अतएवचभौमपर्वणि ॥ सात्वेनमब्रवीद्राजन्क्रियतांमदनुग्रहः ॥ प्रा
व्राज्यमहमिच्छामितपस्तप्स्यामिदुश्चरमिति ॥ शैखावतंप्रत्यवाग्वाक्येस्त्रियोऽपिसं
न्यासप्रदर्शनमुपपद्यते ॥ तस्मात्स्त्रीशूद्रादीनामपिश्रवणाद्यनुष्ठानेसंन्यासोङ्गम् ॥
नचतेषांवेदान्तश्रवणाधिकाराभावात्कथमेतदितिवाच्यम् ॥ पुराणभारताद्युक्तब्रह्म
विद्याश्रवणेतेषामप्यधिकारात् ॥ अतएव श्रावयेच्चतुरोवर्णान्कृत्वाब्राह्मणमग्रतइति
पुराणश्रवणविधिःसंगच्छते ॥ स्त्रीशूद्रद्विजबन्धूनांत्रयीनश्रुतिगोचरा ॥ इतिभारतमा
ख्यानंकृपयामुनिनाकृतमितिभागवतवचनंचातएवसंगच्छते ॥ नशूद्रायमतिंदद्या
दितिनिषेधस्तुवैदिकज्ञानदानविषयः ॥ तथाच सर्वेषामपिवर्णानामुक्तरीत्यायथाय
थं तत्तत्संन्यासाधिकाराद्यथाधिकारंसंन्याससवेदान्तेतिहासपुराणादिगतब्रह्मविद्या

श्रवणेनात्मनिश्चयपुरःसरं मननिदिध्यासनाभ्यामसंभावनादिनिवृत्त्याखण्डानन्दा
द्वितीयब्रह्मसाक्षात्काराद्यथाधिकारमिहजन्मनिजन्मान्तरेवाकैवल्यमुक्तिभाजः सर्वे
प्यधिकारिणोभवन्ति ॥ स्त्रियोवैश्यास्तथाशूद्रास्तेपियान्तिपरांगतिम् ॥ किंपुनर्ब्राह्म
णाःपुण्याभक्ताराजर्षयस्तथेतिभगवद्वाक्यादित्यलंप्रसङ्गागतेन ॥ नापिपञ्चमः ॥ प्रव्र
ज्याऽवसितायत्रत्रयोवर्णाद्विजातयः ॥ निर्वासंकारयेद्विप्रंदास्यंक्षत्रियवैश्ययोरिति
कात्यायनवाक्यविहितप्रायश्चित्तसंसूचितार्थापत्तेः उक्तबहुस्मृतिप्रामाण्यान्यथाऽनु
पपत्तिप्रसूतार्थस्यक्षत्रियादिकृततुर्याश्रमस्यापत्तेश्चसत्त्वात् ॥ नापिषष्ठः ॥ क्षत्रिया
दिकृततुरीयाश्रमस्यपारंपर्यरूपोपलम्भेनानुपलब्ध्यनुपलब्धेः ॥ १२ ॥ नाप्या
द्यतृतीयः ॥ सर्वशिष्टशिरोमणिऋषभजडभरतनिदाघरैवतपृथुपुत्रसुशीलदेवराति
जनकप्रभृतिभीराजर्षिभिःस्वीकारात् तत्प्रतिपादनंचवेदेजनकयाज्ञवल्क्यसंवादेकौ
मेंद्वादशाध्यायेशान्तिपर्वणिशताधिकद्विचत्वारिंशत्तमेऽध्यायेचद्रष्टव्यम् ॥ यदुक्त
म् ॥ ऋषभादीनांविद्वत्संन्यासिनांविध्यकिंकराणामनुदाहरणंशिष्टव्यवहारमात्रस्या

तिप्रसंगेनाधिकारासाधकत्वमिति तदपितुच्छं कृतकृत्यानांगृहस्थानामपिदृष्टदुःखनि
वृत्त्यर्थम् अथ योगिनांपरमहंसानामित्यादिपरमहंसोपनिषत् ॥ यदातुविदितंत
त्वंपरंब्रह्मसनातनम् ॥ तदैकदण्डंसंगृह्यसोपवीतांशिखांत्यजेदित्यादिश्रुतिस्मृति
वाक्यशतैश्चविधिनाकर्मत्यागपूर्वकविद्वत्संन्यासग्रहणश्रवणात्तदभिमानत्यागात्मके
पञ्चमाश्रमेविध्याकिंकरत्वप्रतीतेः ॥ श्रुतिर्विभिन्नास्मृतयोविभिन्नानैकोमुनिर्यस्यव
चःप्रमाणम् ॥ धर्मस्यतत्त्वंनिहितंगुहायांमहाजनोयेनगतःसपन्थाः ॥ इतिभारत
वाक्यात् ॥ यद्यदाचरतिश्रेष्ठस्तत्तदेवेतरोजन इतिभगवद्वाक्यात् ॥ व्यभिचाराद्द
तौशुद्धिर्गर्भेत्यागोविधीयतइतियाज्ञवल्क्यस्मृतिसत्वेऽपिशिष्टव्यवहाराभावेनव्यभि
चारदूषितायाऋतूत्तरशुद्धेःकेनाप्यस्वीकाराच्च शिष्टाचारस्यस्मृत्यादिभ्योऽपिप्रामा
ण्यमवधार्यते ॥ एवमेव दत्तामपिहरेत्पूर्वाच्छ्रेयांश्चेद्वरआव्रजेदित्यत्रापिज्ञेयम् ॥ त
स्मात् ॥ सर्वप्रमाणेभ्यःशिष्टव्यवहारस्यैवप्राबल्यप्रतीतेश्च ॥ अतएवतार्किकैः शि
ष्टव्यवहारविषयत्वेनमङ्गलेश्रुतिबोधितकर्तव्यताकत्वंस्वीक्रियते ॥ मीमांसकैरपिवेद

बोधितेष्टसाधनताकोधर्मस्तद्विपरीतोऽधर्मः ॥ तत्रचवेदःस्मृतिराचारश्चप्रमाण मितितत्रतत्रोपन्यस्यते॥यत्तुसुलभायाभारतप्रामाण्यात् ॥ संन्यासंस्वीकृत्यतत्रवागा दिदण्डत्रयमासीन्नतुवैणवादिदण्डत्रयमित्युक्तंतत्तुममापिसंमतमेव॥ इयांस्तुविशेषः ॥ वाग्दण्डोथमनोदण्डःकर्मदण्डश्चतेत्रयः॥ यस्यैतेनियतादण्डाःसत्रिदण्डीतिकथ्य ते ॥ इतिमनुवाक्यात् ॥ प्राजापत्येष्ट्यनन्तरंत्रीन्वैणवान्मूर्धप्रमाणान्दक्षिणेनपाणि नाधारयेत्सव्येनसोदकंकमण्डलुमिति स्मृत्यन्तराच्चदण्डद्वैविध्यंप्रतीयते॥ तत्रैकंबा ह्यमेकमाभ्यन्तरं॥बाह्यंतुप्राकृतजनकृतावज्ञानिवृत्त्यर्थं लोकानुग्रहार्थंपूज्यतासूचना र्थंच॥द्वितीयंतुपरलोकार्थंस्वाश्रमात्पातित्याभावार्थंच ॥ तत्रभारतप्रामाण्यादेकत्रिक स्यस्वीकारेद्वितीयदण्डत्रिकग्रहणेकोविवादस्तत्प्रामाण्यस्यतत्राप्यविशेषादितिसर्वंच तुरस्रमेव॥ ३॥ नाद्यचतुर्थः॥ संन्यासपरस्मृतीनांब्राह्मणपदघटितत्वाघटितत्वाभ्यां द्वैविध्यदर्शनात् ॥ तन्मूलभूतश्रुतीनांतथाविधानां ब्राह्मणाःप्रव्रजन्तिअथपुनर्व्रती वाऽव्रतीवास्नातकोवास्नातकोवोत्सन्नाग्निरनग्निकोवायदहरेवविरजेत्तदहरेवप्रव्रजेदि

त्यादीनांचसत्त्वात् ॥ उभयविधस्मृत्योरुक्तोभयविधश्रुतिवाक्यमूलकत्वस्यसत्त्वा
त् ॥ अथवायेनमूलभूतेनश्रुतिवाक्येनोभयोर्मध्येप्रमाणतयास्वीकृतेनसर्वस्मृतिवा
क्यानांशिष्टव्यवहारस्यचप्रामाण्यंनभज्येततस्यैवैकस्यवाक्यस्यप्रामाणिकतास्वीक
र्तव्या॥तादृशवाक्यंतुयदहरेवविरजेदित्यादिकमेव ॥ नचास्यब्रह्मचर्यादेवप्रव्रजेद्गृहा
द्वावनाद्वेतिश्रुत्यर्थानुवादकत्वम् ॥ लिङ्गादिघटितवाक्यानांप्रधानवाक्यशेषत्वेऽपि
अग्निर्हिमस्यभेषजमितिवदनुवादवाक्यस्यकेनाप्यस्वीकारात् ॥ तुष्यतुदुर्जनइतिन्या
यस्वीकारेऽपियस्यश्रुतिवाक्यस्येदमनुवादकं तदेवोक्तवाक्यानांमूलंभवेदितितेनैव
न्यासपरसर्ववाक्यानांप्रामाण्यनिर्वाहात् ॥ नचोभयत्रन्यासविधानाद्वाक्यभेदोगौर
वंवासंस्कृतविवेकवैराग्यवतस्त्रैवर्णिकानुद्दिश्यतुर्याश्रमविधानात् ॥ नचब्राह्मणाः
प्रव्रजन्तीत्यादिश्रुतिविरोधो ? स्यागतेस्तुपञ्चमविकल्पनिरासेवक्ष्यमाणत्वात् ॥ त
थाचसांख्यादिस्मृतीनांवेदविरुद्धत्वेनासांतु ॥ इतिहासपुराणानिपञ्चमोवेदउच्यते ॥
इतिवाक्याद्वेदार्थप्रकाशकत्वेनस्वस्मिन्वेदव्यवहारोपचारात् वेदमूलकत्वेनवेदावि

रुद्धत्वाच्चनकथमप्यप्रामाण्यंशक्यतेवक्तुम् ॥ औदुम्बरीवेष्टनस्मृतिदृष्टान्तेनोपपा
दितसांख्यस्मृत्यप्रामाण्यदृष्टान्तवैषम्यंतुयथोक्तंमयाद्वितीयव्यवस्थायांतत्तुतदवस्थ
मेव ॥ तत्रागत्यासांख्यस्मृतीनामप्रामाण्यम् ॥ जगत्कारणत्वस्यैकस्मिन्नेवपर्यवसा
नात् ॥ अत्रतुगतेःसत्त्वान्न्यासाधिकारिणांबहुत्वादित्यादिनाप्रथमव्यवस्थाखण्डना
त्मकास्मत्कृतद्वितीयव्यवस्थायांभवदीयप्रथमव्यवस्थास्थत्रैवर्णिकन्यासपरस्मृत्य
प्रामाण्यसूचकसांख्यस्मृतिरूपदृष्टान्तवैषम्योपपादनावसरेनिरूपितमेतत् ॥ यदुक्त
म्अस्मत्कृतद्वितीयव्यवस्थाखण्डनात्मकभवत्कृततृतीयव्यवस्थायाम् ॥ गृहादाविव
जगत्यनेककर्तृकत्वसंभवेनकपिलस्मृतीनामवकाशप्रदर्शनसंभवात् ॥ दृष्टान्तोपपत्ति
रितितदपिदूरंनिरस्तंसांख्यादिभिरेकैकस्यैवोपपादनेन नैयायिकैरप्यारम्भवादिभि
रणुत्वेनाणूनामेवजगदुपादानत्वोपपादनेनैकस्यस्वीकारेऽन्यस्यनिरवकाशत्वात् दृष्टा
न्तानुपपत्तेस्तथैवसत्त्वात् ॥ यदपिसुखप्रयोजकतयाकर्मत्यागस्यलोभमूलकत्वमौदु
म्बरीवेष्टनपरस्मृतिवदित्युक्तं तदपिमनोरथमात्रम् ॥ यतःकर्मत्यागात्मकसंन्यास

ग्रहीतरिलोभकल्पनायामपिस्मृतिप्रणेतरिव्यासादौतदभावेनतन्मूलकत्वेनकथंस्मृ
तीनामप्रामाण्यंस्यात् ॥ किंचविवेकिकृततुर्याश्रमेलोभमूलकत्वकल्पनंप्रलापमात्रमेव
तेषांपरिकराभावेनानिकेतनिवासित्वेनभिक्षाटनशीतोष्णप्रयुक्तलौकिकदुःखस्यैवभा
नात् ॥ वेषजीविनामालस्यप्रयुक्तकर्मत्यागवतांपतितानांविचाराविषयत्वाच्च ॥ व्या
सवसिष्ठादीनांलोभेनस्मृतिनिर्मातृत्वकल्पनेलोभस्यसत्त्वेतत्सहभूतानांभ्रमप्रमाद
विप्रलिप्साराागादीनामपिसत्वावश्यंभावात्तत्प्रणीतस्यकस्यचिदपिवाक्यस्यप्रामा
ण्यंनस्यात् ॥ तथाचाखिलवर्णाश्रमविभागस्यतद्धर्माणांचविप्लवापत्तिःताम्रसुखादि
मतप्रवेशापत्तिश्चतेपिवदन्तिव्यासवसिष्ठादयोतीवबुद्धिमन्तोभूवन् ॥ शरीरादौभौ
तिकत्वस्यजीवस्यचेश्वरस्यापिचान्तर्यामिरूपेणाविशेषेऽपिमृषैववर्णाश्रमविभागंक
ल्पयित्वास्वकुलरक्षणार्थंरागेणस्वीयानामेवौत्कृष्टवर्णितंतैर्यतोनातस्तदुक्तिःप्रामाण्य
मर्हतीति ॥ तद्दोषपरिहारायतदुक्तेकुत्रचित्प्रामाण्यमस्तुकुत्रचिन्नेत्यपिनयुक्तम् अ
र्धजरतीयन्यायस्यकेनाप्यस्वीकारात् ॥ अतएकामापत्तिंपरिहरतोद्वितीयापत्तिरिति

न्यायापत्त्यासर्ववाक्यानांव्यवस्थयाप्रामाण्यंस्वीकर्तव्यमितिसमञ्जसंसर्वं ॥ यदुक्तंत्र
याणांवर्णानामित्यस्यसूत्रत्वान्नश्रुतित्वमितितत्रममापराधोनास्ति यतोयथानिबन्धे
षुदृष्टंतथालिखितंमया युक्तंचैतत्॥तथाहितरत्यविद्यांविततांहृदियस्मिन्निवेशिते॥आ
सुप्तेरामृतेःकालंनयेद्वेदान्तचिन्तयेत्यादीनिवाक्यानिकुत्रचिदितिश्रुतेरितिकुत्रचिदि
तिस्मृतेरित्युभयव्यवहारवन्त्युपलभ्यन्ते॥ तत्रयुक्तिरप्यस्ति ॥ यातुस्मृतिःश्रुत्यर्थवि
शदीकरणायश्रुत्यर्थानुकूलानिर्मितातत्रस्मृतिरित्येवव्यवहारः॥यात्वानुपूर्वीविशिष्टा
श्रुतिःस्मृतिकारैःस्थापितातत्रश्रुतिरितिस्मृतिरित्युभयव्यवहारोविवक्षयेति ॥ यत्तु
सूत्रस्येत्यस्योत्कृष्टस्येतिपदमध्याहृत्यार्थःकृतस्तत्रतात्पर्यानुपपत्त्यभावादन्वयानुपप
त्त्यभावाच्चनिमित्तंनपश्यामिअध्याहारस्येति ॥४॥ नाद्यपञ्चमः ॥ जायमानोवैब्राह्मण
स्त्रिभिर्ऋणवान्जायतइत्यत्रब्राह्मणशब्दोयथावर्णत्रयोपलक्षकस्तथात्रापिस्वीकारा
त्सर्वत्रैवाचारप्रकरणेब्राह्मणंपुरस्कृत्यैवधर्मनिरूपणंक्रियते॥ एतावताब्राह्मणस्यैवत
त्राधिकारोनेतरस्येतिवक्तुमशक्यत्वाच्च॥नचैवंद्विजोनिर्वेदमायादित्येवसिद्धेकिमुपलक्ष

णार्थेनब्राह्मणग्रहणेनेतिवाच्यम् ब्राह्मणलक्षणलक्षितस्यैवत्रैवर्णिकस्यसंन्यासाधिका
रइतिबोधनार्थतयातच्चारितार्थ्यात्॥ब्राह्मणलक्षणंचभारतेनहुषंप्रतियुधिष्ठिरेणोक्तं॥

सत्यंदानंक्षमाशीलमानृशंस्यमथोघृणा॥दृश्यन्तेयत्रराजेन्द्रसब्राह्मणइतिस्मृतः॥यत्रै
तन्नभवेत्सर्वंतंशूद्रमितिनिर्दिशेदिति॥ इदंचविविदिषासंन्यासविधिवाक्यापेक्षितब्रा
ह्मणलक्षणम्॥ तत्रचब्रह्मभवितुकामस्यमुमुक्षोरेवब्राह्मणपदार्थत्वात्॥ विद्वत्संन्यास
विध्यपेक्षितस्तुब्राह्मणोब्रह्मवित्॥जन्मनाजायतेशूद्रः संस्काराद्द्विजउच्यते॥ वेदाभ्या
साद्वेद्विप्रोब्रह्मज्ञानाच्चब्राह्मणइतिस्मृतेः॥ तस्यापिलक्षणमुक्तंभारते॥ नयस्यजन्म
कर्मभ्यांनवर्णाश्रमजातिभिः॥सज्जतेस्मिन्नहंभावस्तंदेवाब्राह्मणंविदुरित्यादिग्रन्थेन॥
सिद्धान्तलेशेअप्पयदीक्षितैरपिब्राह्मणाविविदिषन्तीत्यादिवाक्यविचारावसरेसर्वापे
क्षायज्ञादिश्रुतेरितिसूत्रतद्भाष्याभ्यांसर्वकर्मणांचित्तशुद्धिपूर्वकविविदिषाद्वारापरम ॥११॥
निःश्रेयसैकसाधनभूतेनन्तजन्ममरणादिदुःखव्रातवर्मछेदननिपुणेतत्त्वज्ञानेविनियो
गमुपपाद्य॥ नन्वेवमपिकथं कर्मणैवहिसंसिद्धिमास्थिताजनकादयइतिस्मरणनिर्वा

हः॥नचतस्यापिविविदिषाद्वाराविद्यार्थंकर्मानुष्ठानपरत्वम्॥ विविदिषावाक्येब्राह्मणग्र
हणेनब्राह्मणानामेवविद्यार्थकर्मण्यधिकारप्रतीतेः अतोजनकाद्यनुष्ठितकर्मणांसाक्षा
देवमुक्त्युपयोगोवक्तव्यः॥तथाचतमेवविदित्वातिमृत्युमेति तरतिशोकमात्मवित् य
दाचर्मवदाकाशंवेष्टयिष्यन्तिमानवाः॥तदादेवमविज्ञायदुःखस्यान्तंभविष्यतीत्यादि
श्रुतिस्मृतिविरोधःस्यादित्याशङ्क्य विविदिषावाक्येब्राह्मणग्रहणस्यत्रैवर्णिकोपलक्ष
णत्वंस्वीकृतम्॥श्रुत्यर्थस्त्वेवंज्ञेयः तंमन्त्रप्रतिपाद्यमेतंब्राह्मणप्रतिपाद्यमात्मानंवेदानु
वचनेनब्रह्मचर्याश्रमेणयज्ञेनदानेनगृहस्थाश्रमधर्मेणतपसावानप्रस्थाश्रमधर्मेण अ
नाशकेनअश्नुवतेव्याप्नुवन्तीत्याशकाधर्माधर्मादयस्तेनसन्तियत्रासावनाशकःसंन्या
साश्रमधर्मस्तेन तदुक्तंभारते॥ त्यजधर्ममधर्मंचउभेसत्यानृतेत्यज॥उभेसत्यानृतेत्य
क्त्वायेनत्यजसितत्त्यजेति अशूङ्व्याप्तावित्यस्मात्कर्तरिण्वुल् यद्वा अशभोजनेइत्य
स्माद्वाहुलकाच्छान्दसत्वाद्वाभावेण्वुल् अशनमाशकंभोगःसनास्तियत्रतुरीयाश्रमध
र्मेसतथातेन तथाचफलाभिशून्यतयाभगवदर्पणबुद्ध्यानुतिष्ठितेनतत्तदाश्रमधर्मेण

विविदिषन्तिवेत्तुमिच्छन्तीति अस्यांचश्रुतौवेदनेच्छासाधनतयावेदानुवचनादीनिवि
धीयन्तेनतुवेदनसाधनतया वस्तुतःप्रधानस्यापिवेदनस्यप्रकृत्यर्थतयाशब्दतोगुण
त्वादिच्छायाश्चप्रत्ययार्थतयाप्राधान्यात्प्रधानेनचकार्यसंप्रत्ययात् ॥ नहिराजपुरुष
मानयेत्युक्तेवस्तुतःप्रधानोपिराजापुरुषविशेषणतयाशब्दतउपसर्जनान्नानीयतेअपि
तुपुरुषएवशब्दतस्तस्यप्राधान्यात् एतानिचनसाक्षाद्विविदिषाहेतवःकिंतुदुरितनिब
र्हणलक्षणपुरुषसंस्कारद्वारा ॥ महायज्ञैश्चयज्ञैश्चब्राह्मीयंक्रियतेतनुः ॥ ज्ञानमुत्पद्यते
पुंसांक्षयात्पापस्यकर्मणः ॥ कषायेकर्मभिःपक्वेततोज्ञानंप्रवर्ततेइत्यादिवचनैस्तथात्वा
वगमात्॥ततश्चनित्यनैमित्तिककर्माणिमलापकर्षणलक्षणपुरुषसंस्कारद्वाराविविदिषा
हेतवइत्याचार्यवाचस्पतिमिश्राव्याचक्षते॥ उक्तंचतथासुरेश्वराचार्यैरपि॥ ब्राह्मणग्रह
णंचात्रद्विजानामुपलक्षणम् अविशिष्टाधिकारित्वात्सर्वेषामात्मबोधनइति ॥ किंच त्र
योधर्मस्कन्धाइत्यादिनाधर्ममात्राधिकृतत्वेनप्रस्तुतानांत्रयाणांसर्वएतेपुण्यलोकाभव
न्तीतिनिरवशेषंपरामृश्य पुण्यलोकभाक्त्वेनविनियुक्तानांनिराकाङ्क्षाणांनपुनर्ब्रह्मसं

स्थशब्देनपरामर्शःसंभवतीतिपरिशेषादाकाङ्क्षितत्वाच्चसंन्यासिनएवपरामर्शः ॥ एते
नगृहस्थादीनामपिश्रवणसंभवंप्रत्याशानिरस्ता ॥ आख्यायिकासुप्रतर्दनप्रभृतिगृह
स्थानांश्रवणादिदर्शनलिङ्गंतुप्राप्तिसापेक्षंनप्रापकशास्त्रविरुद्धंतेषांज्ञानाधिकारंकल्प
यितुंक्षमते ॥ अन्यथागावोवैसत्रमासतइत्यादिलिङ्गाद्गवादीनामपिकर्माधिकारकल्प
नाप्रसङ्गात्॥तथाचोक्तमधस्तात्॥त्यक्ताशेषक्रियस्यैवसंसारंप्रजिहासतः॥जिज्ञासोरे
वत्वैकात्म्यत्रय्यंतेष्वधिकारितेति ॥अस्तुवाजन्मान्तरेजनकादिभिःसंन्यासपूर्वकंश्रव
णाद्यनुष्ठितमेव॥प्रतिबन्धकवशात्तुतदाज्ञानंनाभूत्॥इहजन्मनितुतेषांप्रतिबन्धकाप
गमाद्गार्हस्थ्यावस्थायामेवसकृच्छ्रवणमात्रेणज्ञानमुत्पन्नमितिकल्पना॥जन्मान्तरेषुय
दिसाधनजातमासीत्संन्यासपूर्वकमिदंश्रवणादिरूपम् ॥ विद्यामवाप्स्यतिजनःसक
लोपियत्रतत्राश्रमादिषुवसन्ननिवारयामइतिसंप्रदायविदाचार्योक्तेः ॥ पूर्वाभ्यासेनते
नैवह्रियतेह्यवशोपिसः॥अनेकजन्मसंसिद्धस्ततोयातिपरांगतिमितिभगवदुक्तेश्चेति
॥ तस्मात्पूर्वोक्तश्रुतिस्मृतिन्यायविशिष्टाचारादिदृढतरप्रमाणसिद्धत्वात्क्षत्रियादीनां

संन्यासोदुरपह्नवःसफलश्चेतिसिद्धं ॥ नन्वस्तुकर्मणांचित्तशुद्धिद्वाराविद्योपयोगःसं
न्यासस्यकिंद्वारातदुपयोगइतिचेन्न श्रवणाद्यंगतयात्मज्ञानफलतासंन्यासस्यसिद्धे
तिविवरणोक्तेः अनन्यव्यापारतयाश्रवणादिनिष्पादनंकुर्वतस्तस्यविद्यायामुपयोगः
॥ नचयागादिवददृष्टद्वारैवोपयोगःकिमितिनस्यात् ॥ दृष्टद्वारेसंभवत्यदृष्टकल्प
नायाअन्याय्यत्वात् ॥ नन्वेवंसतिक्षत्रियवैश्ययोःकथंवेदान्तश्रवणाद्यनुष्ठानं संन्या
सेब्राह्मणस्यैवाधिकारात् ॥ ब्राह्मणोनिर्वेदमायात् ब्राह्मणोव्युत्थायब्राह्मणःप्रव्रजेदि
त्यादिसंन्यासविधिषुब्राह्मणग्रहणादितिचेन्मैवं ॥ नकर्मणानप्रजयाधनेनत्यागेनैके
मृतत्वमानशुरितितैत्तिरीयश्रुत्या ॥ त्यागएवहिसर्वेषांमोक्षसाधनमुत्तमम् ॥ त्यजतैव
हिविज्ञेयंत्यक्तुःप्रत्यक्परंपदमितिभाल्लवीयश्रुत्या अथपरिव्राड्विवर्णवासामुण्डोपरि
ग्रहःशुचिरद्रोहीभैक्षाणोब्रह्मभूयायकल्पतइति बृहज्जाबालश्रुत्या एतमेवप्रव्राजिनो
लोकमिच्छन्तःप्रव्रजन्तीतिबृहदारण्यश्रुत्याब्रह्मसंस्थोमृतत्वमेतीतिछान्दोग्यश्रुत्या
यदिवेतरथाब्रह्मचर्यादेवप्रव्रजेद्गृहाद्वावनाद्वेत्यविशेषश्रुत्याच ॥ ब्राह्मणःक्षत्रियोवापि

वैश्योवाप्रव्रजेद्गृहात् ॥ त्रयाणांवर्णानांवेदमधीत्यचत्वारआश्रमाइत्यादिस्मृत्यनुगृही
तयोःक्षत्रियवैश्ययोरपिसंन्यासाधिकारसिद्धेः ॥ जायमानोवैब्राह्मणस्त्रिभिर्ऋणवान्
जायतइत्यादिस्मृतिस्थब्राह्मणपदवत्श्रुत्यन्तरेषुब्राह्मणग्रहणंत्रयाणामुपलक्षणम् ॥
नच श्रुत्यन्तरसिद्धंब्राह्मणाधिकारंसिद्धवत्कृत्वाजाबालादिश्रुतिभिः संन्यासविधाना
तूनब्राह्मणग्रहणंत्रैवर्णिकोपलक्षणमितिवाच्यम् ॥ श्रुत्यन्तरेषुब्राह्मणपदस्योपलक्ष
णत्वाभावसिद्धौतद्बलेनब्राह्मणमात्रस्याधिकारसिद्धिस्तत्सिद्धौचोपलक्षणत्वाभावसि
द्धिरित्यन्योन्याश्रयात् ॥ किंच इतिहासपुराणाद्यैर्वेदार्थमुपबृंहयेत् ॥ बिभेत्यल्पश्रु
ताद्वेदोमामयंप्लावयिष्यतिइत्यादिवाक्यैरितिहासपुराणाद्यनुकूलस्यैववेदार्थस्यवक्त
व्यत्वेनश्रौतब्राह्मणपदस्यत्रैवर्णिकोपलक्षणार्थत्वमेवोपपद्यते ॥ यतश्चराजधर्मेष्वेव
वर्णधर्मप्रस्तावे॥तथावैश्यस्यराजेन्द्रराजपुत्रस्यचैवहीतिक्षत्रियवैश्ययोःसंन्यासंप्रति
ज्ञाय ॥ कृतकृत्योवयोऽतीतोराजन्कृतपरिश्रमः ॥ वैश्योगच्छेदनुज्ञातोनृपेणाश्रमसं
श्रयमिति वैश्यस्यसंन्यासंविधाय ॥ वेदानधीत्यधर्मेणराजशास्त्राणिचानघेत्यादि

ना ॥ अन्तकालेचसंप्राप्तेयइच्छेदाश्रमान्तरम् ॥ सोनुपूर्वाश्रमाद्राजन्गत्वासिद्धिम
वाप्नुयादित्यनेनग्रन्थेन क्षत्रियस्यापिसंन्यासंविदधातिस्मभगवान्व्यासः ॥ अ
तएववार्तिकेवार्तिककारैरपि॥त्रयाणामविशेषेणसंन्यासःश्रूयतेश्रुतौ॥यदोपलक्षणार्थं
स्याद्ब्राह्मणग्रहणंतदेतिक्षत्रियवैश्ययोरपिसंन्यासाधिकारोदर्शितइतितयोःश्रवणाद्य
नुष्ठानसिद्धिरित्यलंप्रकृतपोषकप्रसङ्गागतेन॥ यद्वामुख्यावृत्तिर्द्विधा रूढिर्योगश्च ॥त
त्ररूढिवृत्तेरथकारन्यायेनागत्यायागादिविषयएवचरितार्थत्वम् ॥ रूढिर्योगमपहर
तीतिन्यायस्यापितत्रैवचारितार्थ्यम् ॥ अन्यत्रतुयौगिकार्थेसम्भवतिरूढ्यर्थस्यान्या
य्यत्वमित्येवयुक्तमिति॥ब्रह्मवेदस्तन्निष्ठस्तदध्ययनवान्ब्राह्मणइतिव्युत्पत्त्याब्राह्मण
शब्दस्यवर्णत्रयेवृत्तेःसत्त्वान्नकोपिदोषइतिसर्वंनिराविलमेव ॥ ५ ॥ नापिषष्ठः॥ शा
पाद्वागौतमादीनांपापाद्वामहतोनराः॥ येगतावेदबाह्यत्वंयेचसंकीर्णयोनिजाः ॥ तेधि
क्रियन्तेतन्त्रादौस्त्रीशूद्राश्चयथायथमित्यादिस्कन्दपुराणवाक्यात् शिष्टैस्तन्त्रस्यत्रै
वर्णिकधर्मनिर्णयेप्रामाण्यास्वीकारात् ॥ अतएववर्णाश्रमादिधर्मव्यवस्थायांशिष्टै

स्तन्त्रवाक्यस्योल्लेखःक्वापिनकृतःश्रीमतोऽन्तरेण ॥ नचेश्वरोक्तत्वबलात्प्रामाण्यंतत्रभविष्यतीतिवाच्यम् ॥ बुद्धवाक्यस्यापितथात्वापत्त्यावेदतन्मूलकधर्मशास्त्रविरुद्धस्येश्वरवाक्यस्यापिप्रामाण्यानङ्गीकारात् ॥ अतएववेदस्येश्वरोक्तत्वखण्डनेनापौरुषेयत्वंपूर्वोत्तरमीमांसयोःस्थापितम् ॥ अन्यथावेदस्याप्रामाण्यापत्तेर्बुद्धादिवाक्यस्यापिप्रामाण्यापत्तेश्च॥तन्त्रस्यहठात्सर्वथाप्रामाण्यस्वीकारेतत्प्रतिपादितातीवैहिकसुखहेतुपरलोकावघातिपञ्चमकारसेवनापत्तेश्चातोनकिंचिदेतदितिसर्वंसुस्थिरमेव ॥ नापिसप्तमः ॥ अबाधेनोपपत्तौबाधोनन्याय्यइतिन्यायमाश्रित्यमीमांसकैर्यथाअतिरात्रेषोडशिनंगृह्णातीतिअतिरात्रेषोडशिग्रहोविहितः तथानातिरात्रेषोडशिनंगृह्णातीतिप्रतिषेधात् ग्रहणाभावोविहितः॥ तयोर्ग्रहणाग्रहणायोःपरस्परविरोधेनबाध्यबाधकभावोऽपिप्राप्नोतितथाप्युभयवाक्यप्रामाण्यायतमनादृत्यअष्टदोषदुष्टोप्यैच्छिकोऽव्यवस्थितविकल्पःस्वीकृतः॥ विकल्पेव्यवस्थितत्वंचागत्यास्वीकृतत्वमेव ॥ तथाक्षत्रियादिकृतन्यासेविधिनिषेधयोरेकेनपुरुषेणानुष्ठातुमशक्यतयापरस्परविरोधेनबा

ध्यबाधकभावोपिजागर्तितंविहायोभयविधवाक्यप्रामाण्यायविधायकवाक्यस्यविरक्त
विषयत्वंनिषेधवाक्यस्यअविरक्तविषयत्वमित्यव्यवस्थितैच्छिकोविकल्पोऽप्यङ्गीकार्यो
 बुद्धिमद्भिः ॥ क्वचित्त्व्यवस्थितविकल्पोप्यस्ति यथाद्वितीयप्रयाजादिकर्मणिनाराशं
सतनूनपान्मन्त्रयोरेकार्थत्वाद्विकल्पः सचराजन्यवशिष्ठानांनाराशंसोद्वितीयप्रया
जः ॥ तनूनपादन्येषामितिवाक्याद्यवस्थितइतिव्यवस्थितविकल्पः ॥ अव्यस्थित
विकल्पेएवाष्टदोषाःसन्ति ॥ तथाहि व्रीहिभिर्यवैर्वाइत्यत्रपूर्वंव्रीहिप्रयोगेयवशास्त्र
स्यस्वार्थानुष्ठापकत्वलक्षणप्रामाण्यपरित्यागः अननुष्ठापकत्वलक्षणाप्रामाण्यस्वी
कारः ततोद्वितीयप्रयोगेयवानुष्ठानेपूर्वंत्यक्तंयत्प्रामाण्यंतत्स्वीकारः स्वीकृतंयदप्रामा
ण्यंतत्परित्यागश्चेतियवशास्त्रेचत्वारोदोषाः॥ एवंपूर्वंयवप्रयोगेव्रीहिशास्त्रस्यस्वार्थानु
ष्ठापकत्वलक्षणंयत्प्रामाण्यंतत्परित्यागः अननुष्ठानलक्षणंयदप्रामाण्यंतत्स्वीकारःपु
नर्द्वितीयप्रयोगेव्रीह्यनुष्ठानेव्रीहिशास्त्रस्यत्यक्तप्रामाण्यस्वीकारः स्वीकृताप्रामाण्यपरि
त्यागश्चेतिव्रीहिशास्त्रेचत्वारोदोषाः इत्यष्टदोषदुष्टोऽव्यवस्थितविकल्पः॥ एककार्यका

रित्वादित्यर्थः ॥ किंचस्मृतिवाक्यविरोधपरिहारायगृहस्थवाक्यानामाश्रमस्वरूपविधौ तात्पर्यम् निषेधवाक्यानांतुदण्डग्रहणमात्रनिषेधेतात्पर्यमित्यपिकेचित् ॥ तेषामपिपूर्वोक्तबहुतरवाक्यविरोधेनक्षत्रियवैश्ययोर्दण्डग्रहणमात्रनिषेधेएवतात्पर्यंनत्वाश्रमनिषेधेपि ॥ तन्निषेधेपिनकाचिद्धानिर्दण्डादिचिह्नस्यबहिरङ्गत्वात् ॥ अन्तरङ्गंतुविवेकदृष्ट्याखिलदृश्यदोषदर्शनसमुद्भूतवैराग्येणविधिवत्प्रैषोच्चारस्यैवेतितुश्रीमतांभवतामादरायस्वीक्रियेतापिकेनापिकदाचित् ॥ वस्तुतस्तुबाह्यदण्डादिकमपित्रैवर्णिकसाधारणमेवपृथुपौत्रसुशीलदैवरातिजनकसुलभादीनांदण्डग्रहणपूर्वकसंन्यासग्रहणश्रवणादिति ॥यदुक्तंतुर्याश्रमात्यन्ताभावबोधकानांवाक्यानांदण्डनिषेधकत्वकल्पनानसंभवेदिति तन्न ॥शिखीध्वस्तइत्यादिवद्विशेषणाभावमात्रेणापिविशिष्टाभावविषयकनिषेधप्रयोगसंभवेनविशिष्टनिषेधपरशब्दस्यविवक्षयाविशेषणमात्रनिषेधपरत्वसंभवात्तदसंभवेयुक्तिंनपश्यामिइतिसर्वमनवद्यम् ॥ ७ ॥ नाप्यष्टमः ॥ वेदेर्थवादश्चतुर्विधः निन्दाप्रशंसापरकृतिपुराकल्पभेदात् ॥ तत्रयथाअश्रुहिरजतंयोबर्हिषिददाति

पुरास्यसंवत्सराद्रुहेरुदन्नीतिनिन्दार्थवादस्यरजतनिन्दाद्वाराविधेयभूतसुवर्णदक्षि
णास्तुतिपरत्वेविरोधोनास्ति ॥ तथागतिस्तुर्याश्रमेनास्तीत्यादिस्मृतिषुवेदार्थोप
जीविनीष्वपि नहिनिन्दानिन्दयितुंप्रवर्तते किंतुविधेयंस्तोतुं इतिन्यायेनैवमेव
स्वीकारेविरोधाभावात् ॥ विधेयस्तुतिपरत्वेमुख्यवृत्त्यवगतार्थतिरस्कारःस्यादिति
यदुक्तंतदप्यविचारचारु इष्टापत्तेरर्थवादवाक्यानांसर्वत्रतथाविधत्वाद्वज्रहस्तःपुर
न्दरइत्यादिभूतार्थवादमन्तरेणतत्रस्वार्थपरत्वमपिस्वीक्रियतेशास्त्रकारैः प्रशंसादि
त्रयाणामर्थवादानांप्रकृतेऽनुपयोगादनुल्लेखोज्ञेयोऽत्रापिसर्वमनवद्यमेवास्त्यसतिन
कारे ॥ ८ ॥ नापिनवमः ॥ यतस्तार्किकैर्यथाशिष्टाचारेणहेतुनामङ्गलेवेदबोधितक
र्तव्यताकत्वमनुमीयतेतथात्रयाणांवर्णानांवेदमधीत्यचत्वारआश्रमाः ॥ त्रैवर्णिकानां
संन्यासोविद्यतेनात्रसंशयः॥ शिखायज्ञोपवीतानांत्यागपूर्वैकदण्डयुगित्यादिवेदमूल
कसर्वशिष्टाग्रगण्यकात्यायनव्यासप्रणीतस्मृतिषुत्रैवर्णिकानांसंन्यासोपलम्भहेतुना
वेदेक्षत्रियवैश्ययोःसंन्यासबोधिवाक्यसत्त्वानुमानकव्यवायाऽनुपपत्तिः ॥ननुतद्बोधक

वाक्यमस्तिचेत्कुतोनोपलभ्यतेइतिचेन्नैवम् ॥ पैङ्गीँहस्यब्राह्मणेऋषभादीन्क्षात्रि यवरानुद्दिश्ययदिमृत्योःपरंशान्तमनामयंशाश्वतंपदमिच्छुरसितत्परमहंसोभवेतिवि शेषतोन्यासविधायकवाक्यस्यसत्त्वात् ॥ नचऋषभनिदाघदैवरातिजनकसुशीला दिकंप्रत्येवविधिरयंनत्वितरक्षत्रियान्प्रतीतिवाच्यम् ॥ यथाछान्दोग्येश्वेतकेतुंद्वा रीकृत्याखिलमुमुक्षून्प्रतितत्त्वोपदेशःकृतउद्दालकेनमुनिना यथावोद्योगपर्वणिअर्जुन मुत्तमाधिकारिणंद्वारीकृत्यगीतामृतमुपदिष्टमखिलमुमुक्षून्प्रतिपरमेश्वरेण तथात्रापि ऋषभादीनुद्दिश्यनिखिलमुमुक्षुक्षत्रियान्प्रतिप्रमाणराजेनवेदेनविधानात्सर्वंसमीची नमेव ॥ ९ ॥ नापिदशमः ॥ यतोयद्यपि अग्निहोत्रंगवालंभंसंन्यासंपलपैतृकमित्यादि सामान्यवाक्यस्यसंकोचके ॥ चत्वार्यब्दसहस्राणिचत्वार्यब्दशतानिच ॥ कलेर्यदाग मिष्यन्तितदात्रेतापरिग्रहः ॥ यावद्वर्णविभागोस्तियावद्वेदःप्रवर्तते ॥ संन्यासमग्निहो त्रंचतावत्कुर्यात्कलौयुगे ॥ इत्येवंद्वेवाक्येस्तस्तथापिवर्णाश्रमयोःकारणकार्यभावभङ्ग प्रसङ्गरूपविनिगमनासहकृतत्वादुत्तरवाक्यस्यैवसंकोचकत्वंनतुपूर्ववाक्यस्य तत्रवि

निगमनाविरहात् ॥ तस्यसंकोचकत्वेब्राह्मणानामपिसंन्यासेनधिकारस्यतुल्यतयेदा
नींसंन्यासस्यैवसर्वथाविलयापत्तेश्चेति॥किंचद्वितीयदेवलस्मृतौत्रैविद्यवृद्धशिष्टाचारा
नुगृहीतायांसंन्यासाऽग्न्याधानयोर्विशेषतोविहितत्वेनोक्तस्मृतेर्वेदादिप्रवृत्तिपर्यन्तंक
लिकालेऽपिगवालम्भादिपदार्थत्रितयनिषेधएवपर्यवसानम्॥अन्यथाग्निहोत्रस्यापिवे
दादिप्रवृत्तिकालइदानीमुपलभ्यमानस्याशास्त्रीयत्वप्रसङ्गात्विष्णुपुराणेपि ॥ यत्कृते
दशभिर्वर्षैस्त्रेतायांहायनेनतत्॥ द्वापरेतत्तुमासेनअहोरात्रेणतत्कलौ ॥ तपसोब्रह्मचर्य
स्यजपादेश्चफलंद्विजः॥प्राप्नोतिपुरुषस्तेनकलिःसाध्वितिभाषितइतिकलावल्पकालेन
ब्रह्मचर्यजपादेरधिकंफलंवदन्ब्रह्मचर्यादिप्रधानस्यपारिव्राज्यस्यकलावनुष्ठेयत्वंसूच
यतिपराशरः॥भागवतेपि ॥ कलिंसभाजयन्त्यार्यागुणज्ञाःसारभागिनः ॥ कुशलान्यत्र
सिध्यन्तिनेतराणिकृतानियत्॥ कृतादिषुपुराराजन्कलाविच्छन्तिसंभवं ॥ कलौखलुभ
विष्यन्तिनारायणपरायणा इतिमानसपुण्यानांसिद्धिंतादृशपापानामसिद्धिंनारायणप
रायणत्वंचवदन्मानसध्यानादिप्रधानंपारिव्राज्यंकलावनुष्ठेयमितिबोधयतिव्यासः ॥

अपिच॥सूर्यावतारत्वेनमहादेवावतारत्वेनचपुराणोक्तमाहात्म्यैः श्रीमच्छङ्करभगवत्पूज्यपादैर्जगद्गुरुभिः कलौसंन्यासस्यानुष्ठितत्वात्प्रचारितत्वाच्चकलौसंन्यासोऽनुष्ठेयएव ॥ तथाच ॥ शिवपुराणेकालिकाखण्डेलकुटीश्वरमाहात्म्येनारदंप्रतिसनत्कुमारवचनम् ॥ कृतेज्ञानप्रदःसत्यस्त्रेतायांदत्तएवच ॥ द्वापरेव्यासनामातुकलौशङ्करउच्यते ॥ ब्रह्मासत्योहरिर्दत्तोव्यासोरुद्रःप्रकीर्तितः॥ शङ्करःसवितासाक्षादीश्वरःपरदैवतम् ॥युगेयुगेप्रणष्टस्यशास्त्रस्योद्धरणायवै ॥ श्रुतिस्मृत्यर्थबोधायपाखण्डनिधनायच॥ सूत्रेषुतेषुकुर्वन्तिभाष्याणिसुबहूनिचेति ॥तथाकूर्मपुराणेएकोनविंशतितमेध्याये॥ भविष्यत्यवतारेणशङ्करोनीललोहितः ॥ श्रौतस्मार्तप्रतिष्ठार्थंभक्तानांहितकाम्यया ॥ उपदेक्ष्यतिसज्ज्ञानंशिष्याणांब्रह्मसंज्ञितम् ॥ सर्ववेदार्थसारंहिधर्मान्वेदविदर्शितात् ॥ येतुविप्रानिषेवन्तेसंन्यासेनोपचारतः ॥ विजित्यकलिजान्दोषान्यान्तितेपरमंपदमिति ॥ तस्मात्कलावपिसर्वकर्मसंन्यासोवेदान्तश्रवणाङ्गतयामुमुक्षुभिरनुष्ठेय इतिसर्वंपूर्णमेव ॥ १० ॥ नाप्येकादशः ॥ वैराग्यंद्विविधमपरंपरंच ॥ पुनरपरंत्रिविधंमन्दंतीव्रंती

व्रतरंचेति ॥ तत्रपुत्रदारादिविषयवियोगेधिक्संसारमितिबुद्ध्याविषयजिहासामन्दवै
राग्यम् ॥ अस्मिञ्जन्मनिपुत्रदारादिर्मास्त्वितिस्थिरबुद्ध्याविषयजिहासातीव्रम् ॥ पु
नरावृत्तिसहितंब्रह्मलोकादिपर्यन्तंमास्त्वितिस्थिरबुद्ध्याविषयजिहासातीव्रतरं ॥तत्रम
न्दवैराग्येकुटीचकबहूदकसंन्यासाधिकारः ॥ तीव्रतरवैराग्येहंससंन्यासाधिकारः ॥
परवैराग्येपरमहंससंन्यासाधिकारः ॥ सचद्विविधः ॥ विविदिषासंन्यासोविद्वन्सं
न्यासश्चेति ॥ साधनसंपन्नेनतत्त्वज्ञानमुद्दिश्यक्रियमाणःसंन्यासोविविदिषासंन्यासः
गृहस्थाश्रमादौकृतश्रवणादिभिरुत्पन्नब्रह्मसाक्षात्कारेणगृहस्थित्यादिनाविक्षिप्तचित्त
स्यचित्तविश्रान्तिलक्षणांजीवन्मुक्तिमुद्दिश्यक्रियमाणःसंन्यासोविद्वत्संन्यासः॥ तत्रोत्त
रोत्तरवैराग्यस्यतद्धेतुकतुर्याश्रमस्यचमोक्षसाधनभूतज्ञानान्तरङ्गस्यसर्वदादुर्लभत्वा
त्कृतादावपितस्याधिकारिणःकेचिदेवातिपुण्यशालिनःश्रूयन्ते ॥ कलावपितथावि
धाःकेचिदासन्केचित्सन्तिकेचिद्भविष्यन्तित्येवंस्वीकर्तव्यंभवादृशैःशिष्टैः तदभावे
प्रबलप्रमाणाभावात् ॥ प्रमादिनोबहिश्चित्ताःपिशुनाःकलहोत्सुकाः ॥ संन्यासिनो

पिदृश्यन्तेदैवसंदूषिताशयाइत्यादिवाक्यस्यापिशब्दादेशजीविसंन्यासिपरत्वात् ॥
प्रत्युतकलावेववैराग्यहेतुदर्शनपोषकाऽनियतजीवनपुत्रादिमृतिविषयगतदुर्गन्धत्व
नश्वरत्वदुःसाध्यत्वस्वल्पत्वादिदोषाणांसंभवाद्वैराग्यसंभावनाकृतादावेवनास्ति ॥
एकोनत्रिंशेऽध्याये ॥ प्रजास्तृप्ताःसदासर्वानन्दाश्चसुखभोगिनः ॥ अधमोत्तमताना
स्तिनिर्विशेषाःपुरंजय ॥ तुल्यमायुःसुखंरूपंतासुतस्मिन्कृतेयुगे ॥ इत्यादिकौर्म
वचनात् ॥ अतएवस्वर्गनिवासिनांज्ञानवैराग्ययोरतिदुर्लभत्वंश्रूयतेवेदइतिसर्वंनि
र्दोषमेव ॥११॥ नापिद्वादशोविकल्पः ॥ ब्राह्मणपदस्ययौगिकत्वोपलक्षणत्वस्वीकारे
णैवतस्यनिरस्तत्वात् ॥ गीताभाष्यनिर्माणतःपूर्वंचतुर्थाश्रमस्यसत्त्वसात्त्वाभ्यांव्या
घाताच्च ॥ किंचविशेष्यान्वयिनएवकारस्यान्ययोगव्यवच्छेदार्थकत्वात्॥पार्थएवधनु
र्धरइत्यत्रभीष्मादीनामपिधनुर्धराणामुपलम्भादुत्कृष्टधनुर्धरेलक्षणास्वीकृतायथात
थात्रापिएवकारस्यविशेष्यान्वितत्वेनसंन्यासपदस्योत्कृष्टसंन्यासेलक्षणा ॥ तथाच
ब्राह्मणकृततुर्याश्रमउत्कृष्टइत्यर्थः॥ तत्वंचतरणतारणकर्तृत्वमेवेत्युभयत्रदोषाभावेन

किमवलम्ब्यहठःक्रियतेश्रीमद्भिरितिनजानइति ॥ १२ ॥ नापित्रयोदशः ॥ त्रयाणांव
र्णानांवेदमधीत्यचत्वारआश्रमाइतिकात्यायनसूत्रस्यसत्त्वात् ॥ कूर्मेचद्वादशाध्या
 ये ॥ पृथुपौत्रसुशीलस्यतुर्याश्रमग्रहणप्रस्तावे ॥ सोनुगृह्याथराजानंसुशीलंशीलसंयु
तम् ॥ शिष्यत्वेप्रतिजग्राहतपसाक्षीणकल्मषम् ॥ संन्यासिकंविधिंकृष्णंकारयित्वा
विचक्षणः ॥ ददौतदीश्वरंज्ञानंस्वशाखाविहितंव्रतम् ॥ अशेषंवेदसारंतंपशुपाशवि
मोचनंइत्यादिवाक्यानांसत्त्वात् ॥ योऽनधीत्यद्विजोवेदमन्यत्रकुरुतेश्रमम् ॥ सजीवन्ने
वशूद्रत्वमाशुगच्छतिसान्वयः ॥ उपनीयगुरुःशिष्यंमहाव्याहृतिपूर्वकम् ॥ वेदमध्याप
येदेनंशौचाचारांश्चशिक्षयेदितिमनुयाज्ञवल्क्यवाक्यस्यसत्त्वाच्च ॥ किंचबहूनिवाक्या
न्यत्रनापेक्षितानिक्षत्रियादिषुवेदाध्ययनस्यराजमार्गप्राप्तत्वात् ॥ यदुक्तं तद्विज्ञानार्थं
सद्गुरुमेवाभिगच्छेत्समित्पाणिःश्रोत्रियंब्रह्मनिष्ठमित्यादिश्रुतिदर्शितगुर्वलाभेन नक
स्यापितुर्याश्रमेऽधिकारइतितदपिनसांप्रतं ॥ श्रोत्रियाणांभवादृशानांसर्वजनीनोपल
ब्धेस्तत्पूर्वकब्रह्मनिष्ठानामपीदानींसत्त्वाच्च ॥ ननुसंतिचेद्ब्रह्मनिष्ठाः कुतोनोपलभ्यन्त

इतिचेन्मैवम् ॥ ब्रह्मनिष्ठायाःस्वसंवेद्यत्वात् ॥ ईर्ष्यामात्सर्यादिग्रस्तचित्तैस्तुजन्मशतैरपिज्ञातुमशक्यत्वात् ॥ नचप्रजहातियदाकामान्सर्वान्पार्थमनोगतानित्यादिभगवदुक्तस्थितप्रज्ञलक्षणानांसत्त्वात् तैस्तेकथंनज्ञास्यन्तइतिवाच्यम्॥तेषांप्रायोवादत्वात् ॥ तदुक्तंसुरेश्वराचार्यैः॥प्रारब्धकर्मनानात्वाद्बुधानामन्यथान्यथा ॥वर्तनंतेनशास्त्रार्थेविभ्रान्तव्यंनपण्डितैरिति ॥ नच॥ व्यापारवतांकथंनिर्व्यापारब्रह्मनिष्ठाइतितत्तद्व्यापारस्यतत्तदिन्द्रियनिष्ठत्वात्॥तदुक्तंभगवता॥नैवकिंचित्करोमीतियुक्तोमन्येततत्त्ववित्॥पश्यन्शृण्वन्स्पृशन्जिघ्रन्नश्नन्गच्छन्स्वपन्श्वसन् ॥ प्रलपन्विसृजन्गृह्णन्नुन्मिषन्निमिषन्नपि ॥ इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेषुवर्तन्तइतिधारयन्निति ॥ किंचननिर्व्यापारत्वंब्रह्मनिष्ठायांप्रयाजकमन्यथापाषाणानामपिब्रह्मनिष्ठाभवेत्॥ नकेवलंश्रुत्युक्तगुरोरेवदौर्लभ्यंप्रत्युत उपदेशक्रमोरामव्यवस्थामात्रपालनम् ॥ ज्ञप्तेस्तुकारणंशुद्धाशिष्यप्रज्ञैवकेवला॥नशास्त्रैर्नापिगुरुणादृश्यतेपरमेश्वरः ॥ दृश्यतेस्वात्मनैवात्मास्वयासत्वस्थमाधिपेत्यादिवासिष्ठवाक्येषुशिष्याणामेवदुर्लभत्वंस्वकल्याणार्थमुपदेशेप्राधान्यंचप्रती

 यते॥ किंचहिततमात्मविद्योपदेष्टृदैशिकाभावेजगतिगुरुत्वमात्रमेवभज्येत सर्वत्राक्षे
पसंभवात् ॥ मन्त्रोपदेष्टर्यप्यागमोक्तगुरुधर्माणामसंभवात् ॥ तेचधर्मास्त
 त्रैवावलोकनीयाः ॥ विस्तरभियानलिखिताइतिचिन्तनीयंश्रीमद्भिः ॥ यदुक्तंपत
त्यसौध्रुवंभिक्षुर्यस्यभिक्षोर्द्वयंभवेत् ॥ धीपूर्वैरेतउत्सर्गैर्द्रव्यसंग्रहएवचेत्यादिस्मृ
तिनिन्दितकर्ममात्रपरबहुतरभिक्षूदर्शनाच्च सर्वैर्वर्णैरनुररीकरणमेवश्रेयइतितदुत्तरं
तु द्वयोर्यत्रसमोदोषःपरिहारोपितत्समः॥ नैकःपर्यनुयोक्तव्यस्तादृगर्थविचारणइति
न्यायेन॥ सत्यंदानंक्षमाशीलमानृशंस्यंतपोघृणा ॥ दृश्यंतेयत्रराजेन्द्रसब्राह्मण
इतिस्मृतः ॥ यत्रैतन्नभवेत्सर्वंतंशूद्रमितिनिर्दिशेदितिनहुषंप्रतियुधिष्ठिरवाक्यम्
॥ हेमाद्रौ ॥ अनादाविहसंसारेदुर्वारेमकरध्वजे ॥ कुलेचकामिनीमूलेकाजातिपरि
कल्पनेत्यादिस्मृतिवाक्यं ॥ वह्निपुराणे ॥ वृत्ताद्येवब्राह्मणलक्षणमुक्तम् ॥ न
जातिर्नकुलंराजन्नस्वाध्यायःश्रुतंनच ॥ कारणानिद्विजत्वस्यवृत्तमेवहिकारणम्॥
किंकुलंवृत्तहीनस्यकरिष्यतिदुरात्मनः ॥ कृमयःकिंनजायन्तेकुसुमेषुसुगन्धिषु ॥

नैकमेकान्ततोग्राह्यंपठनंहिविशांपते ॥ वृत्तमन्विष्यतांतातरक्षोभिःकिंनपठ्यते ॥
बहुनाकिमधीतेननटस्येवदुरात्मनः ॥ तेनाधीनंश्रुतंवापियःक्रियामनुतिष्ठति ॥ क
पालस्थंयथातोयंश्वदृतौचयथापयः ॥ दूष्यंस्यात्स्थानदोषेणवृत्तहीनंतथाश्रुतम् ॥
चतुर्वेदोपिर्दुर्वृत्तःशूद्रादल्पतरःस्मृतः ॥ तस्माद्विद्धिमहाराजवृत्तंब्राह्मणलक्षण
म् ॥ सत्यंदमस्तपोदानमहिंसेन्द्रियनिग्रहः ॥ दृश्यन्तेयत्रराजेन्द्रसब्राह्मणइतिस्मृ
तः ॥ सत्यंदानंतपोऽद्रोहआनृशंस्यंक्षमाघृणा ॥ तपश्चदृश्यतेयत्रसब्राह्मणइति
स्मृतः ॥ इतिब्रह्माण्डपुराणवाक्यम् ॥ तपोधर्मोदयादानंसत्यंज्ञानंश्रुतिर्घृणा ॥
विद्याविनयमस्तेयमेतद्ब्राह्मणलक्षणम् ॥ इतिशातातपोक्तिः ॥ स्वाध्यायवान्नियम
वांस्तपस्वीज्ञानविच्चयः ॥ क्षान्तोदान्तःसत्यवादीविप्रःपात्रमिहोच्यते ॥ इतिबृ
हच्छातातपोक्तिः ॥ आत्मार्थंयःपचेदन्नंनदेवातिथिकारणात् ॥ नार्हत्यसावपिश्रा
द्धंसचोक्तोब्रह्मराक्षसः ॥ इतिब्रह्माण्डपुराणवाक्यम् ॥ गृहस्थस्तुयदापश्येद्वलीप
लितमात्मनः ॥ अपत्यस्यैवचापत्यंतदारण्यंसमाश्रयेदितिमनूक्तिः ॥ यज्ञार्थ

मर्थंभिक्षित्वायोनसर्वंप्रयच्छति ॥ सयातिभासतांविप्रःकाकतांवाशतंसमाः॥इत्यपि
मनूक्तिरेवेत्यादिशतसहस्रवाक्यानि यद्यपिसंतिऋषिप्रणीतानिवृत्तशून्यब्राह्मणनि
न्दापराणितथापिमयातुभूदेवानांश्रीमतामिवापलापवाक्यंवक्तुंनशक्यते ॥ परन्तु
स्वयमूहनीयोवृद्धिमिच्छतोमूलहानिरितिन्यायापत्तिरूपवज्रपातइति ॥ यदुक्तंयद्वै
मनुरवदत्तद्भेषजमितिश्रुतिसमर्थितप्रामाण्यवन्ति ॥ यावेदबाह्याःस्मृतयोयाश्च
काश्चकुदृष्टयः ॥ सर्वास्तानिष्फलाःप्रेत्यतमोनिष्ठाहिताःस्मृताः ॥ चातुर्वर्ण्यंत्रयो
वेदाश्चत्वारश्चाश्रमाःपृथक्॥ भूतंभव्यंभविष्यच्चसर्वंवेदात्प्रसिध्यतीत्यादीनिमनुवच
नानिचश्रुत्यननुसारिस्मृतीनामप्रामाण्यमेवबोधयन्तीति॥तदपिप्रलापमात्रमेव॥या
वेदबाह्याइत्यस्यास्तद्व्याख्यातृभिर्याः स्मृतयोवेदमूलानभवन्तिदृष्टार्थवाक्यानिचैत्य
वन्दनात्स्वर्गोभवतीत्यादीनियानि चासत्तर्कमूलानिदेवताऽपूर्वादिनिराकरणात्मका ॥२१॥
निवेदविरुद्धानिचार्वाकदर्शनानिसर्वाणिपरलोकेनिष्फलानि यस्मान्नरकफलानिता
निमन्वादिभिःस्मृतानीतिव्याख्यातत्वात् ॥ कोवैवदति बौद्धश्रावकनिर्ग्रन्थकपाञ्चरा

त्रपाशुपतनिर्मितानांश्रुत्यननुसारिस्मृत्याभासानामप्रामाण्यंनास्तीति धन्यानवीनाः पण्डितायेअनृतस्ववाक्यपालनायपरलोकमनादृत्य श्रुत्यनुसारिव्यासादिप्रणीतस्मृतीनामप्यप्रामाण्यंकूटव्याजेनब्रुवन्ति॥ यदप्युक्तंत्रैवर्णिकसंन्यासपरस्मृतिगतसंन्यासपदंवानप्रस्थाश्रमपरमिति ॥ तत्रापिमुख्यवृत्तित्यागपूर्वकगौणवृत्तिस्वीकारेयुक्तिंनपश्यामिप्रत्युतमुख्यवृत्तिस्वीकारेयुक्तिरस्ति ॥ तथाहिक्षत्रियादीनामुपवीतग्रहणसमयेदण्डग्रहणस्यप्राप्तत्वात् ॥ द्विजत्वाधायकवेदसारगायत्र्युपदेशप्राप्त्यांव्याहृतीनामपिप्राप्तत्वात् व्याहृतिघटितसंन्यस्तंमयेतिप्रतिज्ञारूपस्यप्रैषमन्त्रत्वात् क्षत्रियादिषुतत्सत्वेपिकोविरोधः ॥ किंचत्रयोधर्मस्कन्धाइत्यादिनावेदेनधर्ममात्राधिकृतत्वेनप्रत्यक्षाणांत्रयाणामाश्रमिणांसर्वएतेपुण्यलोकाभवन्तीत्यविशेषेणपरामर्शकत्वात्पुण्यलोकभाक्त्वेनविनियुक्तानांनिराकाङ्क्षाणां नपुनर्ब्रह्मसंस्थशब्देनपरामर्शःसंभवतीतिपरिशेषादाकाङ्क्षितत्वाच्च संन्यासिनामेवपरामर्शादपित्रैवर्णिकसंन्यासपरस्मृतिगतसंन्यासपदंमुख्ययावृत्त्याक्षत्रियादिपरमेवेतिज्ञेयम् ॥ अतोमात्सर्यासूया

मन्तेरणकिंविशेषमादायतुर्याश्रमेक्षत्रियादीनामधिकारोनास्ति इतिवदन्तिनवीनाइ तिनजाने ॥ तत्रपूज्यतायांविवादश्चेत्तन्न ॥ चतुर्वेदस्तुयोविप्रोसोमयाजीश तक्रतुः ॥ तस्मादपियतिःश्रेष्ठस्तिलपर्वतमन्तरम् ॥ एकदण्डीत्रिदण्डीवाशिखीमु ण्डितएववा ॥ काषायमात्रसारोपियतिःपूज्योयुधिष्ठिर ॥ अष्टाक्षरेणमन्त्रेणयतय स्तुनमस्कृताः ॥ स्मृतनारायणाघ्नन्तिप्राणिनांपापपञ्जरमितिजाबालश्रीकृष्णाङ्गिरः प्रणीतसामान्यवाक्यानां सत्त्वेपिनतत्रमुमुक्षूणामादरोहठश्च तेषांशारीरकव्यवहार स्यारब्धतन्त्रत्वात् ॥ यच्चोक्तमस्मत्कृतव्यवस्थाखण्डनावसरेत्वयामहाप्रस्थानगमनस मयेद्रौपद्यासहगमनेनयुधिष्ठिरस्यतुर्याश्रमेधिकारसंभावनानास्तीति ॥ तदपिम न्दं ॥ स्त्रियैकसार्थवाहित्वमात्रस्यसंन्यासभञ्जकत्वेशुकादीनामपिसंन्यासोनस्यादेशका लारध्वादीनांवैचित्र्यात् ॥ यस्यकस्यापिकदाचिदेकसार्थवाहित्वस्यसंभावनायाः संभ वात् ॥ अतोरागेणस्त्रियासहकसार्थवाहित्वस्यतुरीयाश्रमभञ्जकत्वंस्वीकर्तव्यंतच्चतत्र नसंभवति ॥ संसारस्यनश्वरत्वादिकमवलोक्यसर्वेषांतेषामौदासीन्येनैच्छिकमहाप्र

स्थानगमनस्यभारतेश्रवणात् ॥ आत्मन्यग्नीन्समारोप्यगृहस्थःप्रव्रजेद्गृहादित्यादि
वाक्येनयुधिष्ठिरेतुर्याश्रममन्तरेणात्मन्यग्निसमारोपणासंभवाच्च॥अतिशूद्रपदानासा
धूत्तरंतु ॥ आत्मानंयदिनिन्दन्तिस्वात्मानंस्वयमेवहि ॥ शरीरंयदिनिन्दन्तिसहायास्ते
जनाममेत्येवलौकिकोत्तरंत्वीश्वरएवदातुंशक्तः॥ ननु अकार्यकारिणांदानंवेगोनद्याश्च
शुद्धिकृत् ॥ शोध्यस्यमृच्चतोयंचसंन्यासोथद्विजन्मनामितियाज्ञवल्क्यादिस्मृत्येकवा
क्यत्वेन॥आत्मन्यग्नीन्समारोप्यब्राह्मणःप्रव्रजेद्गृहादित्यादिमनुवाक्यस्थब्राह्मणपद
स्यत्रैवर्णिकोपलक्षणत्वात् ॥ प्रव्राज्यावसितायत्रत्रयोवर्णाद्विजातयः ॥ निर्वासंकारये
द्विप्रंदास्यंक्षत्रियवैश्ययोरिति कात्यायनवाक्यविहितप्रायश्चित्तसूचितार्थापत्तेश्चसर्व
तोबलवत्याःसत्त्वात् ॥जाबालादिश्रुतिगतब्राह्मणपदस्येतरश्रुतिस्मृतीतिहासपुराण
शिष्टाचारानुरोधेनत्रैवर्णिकोपलक्षणार्थत्वाच्च ॥ बहुतरश्रुतिस्मृतीनांसत्त्वाच्चभव
तुतुर्याश्रमेत्रैवर्णिकस्याधिकारःपरंतुक्षत्रियवैश्ययोःकुलशुद्ध्यभावान्नसंन्यासाधिकारइ
तिचेन्न॥मानसव्यभिचारस्यदृष्टिव्यभिचारस्यगुप्तव्यभिचारस्यचदुर्वारत्वेनयेयजाम

हृइतिश्रुत्यापिसंदिग्धतयाबोधनेनचब्राह्मणादीनांसर्वेषामपिकुलशुद्धेः शपथनिर्णेय
त्वेनतुल्यत्वात् ॥ व्यासवसिष्ठादिकारकोत्पत्तेश्चविचारणीयत्वाच्च॥नचचत्वारोब्राह्मण
॥२३॥ स्योक्ताआश्रमाःश्रुतिचोदिताः ॥ क्षत्रियस्यत्रयःप्रोक्ताद्वावेकोवैश्यशूद्रयोरिति॥ बृहद्या
ज्ञवल्क्यवाक्यविरोधः ॥ तस्यापिसामान्यवाक्यत्वात् ॥ अकार्यकारिणांदानंवेगो
नद्याश्चशुद्धिकृत् ॥ शोध्यस्यमृच्चतोयंचसंन्यासोथद्विजन्मनामितिविशेषविधायकन
वीनयाज्ञवल्क्यवचनेनविरोधात् ॥ त्रयाणांवर्णानांवेदमधीत्यचत्वार अश्रमाइति
स्मृत्यन्तरविरोधादुक्तभारतवचनविरोधाच्चाश्रमाभाववेदनेऽशक्तत्वात् ॥ दण्डाद्यभा
वबोधकत्वाच्चेतिबोध्यम्॥अतःकदलीस्तम्भवदसारेसंसारेऽतीवमनोनदेयंकिंतुनिरूप
यितुमारब्धंनिखिलैरपिपण्डितैः॥ अज्ञानंपुरतस्तेषांभातिकक्षासुकासुचित् ॥ किमि
दंकिमस्यरूपंकथमिदमभूदमुष्यकोहेतुरितिनकदापिविचिन्त्यंमायेतिधीमताविश्व ॥२३॥
मित्यादिवाक्यमवलोक्यप्रपञ्चस्यानिर्वचनीयतांमनसिनिधायकलौस्थानानिपूज्यन्त
इतिवत् ॥ कलौयावद्वेदबोधितवर्णाश्रमविभागोस्तितावन्महाजनप्रसिद्ध्यनुसारे

णव्यवहारःसाधनीयःकिंतुषविघातेनकाकदन्तपरीक्षयावा ॥ अखिलसंसारस्यमि
थ्यात्वंशरीरादीनांचनश्वरत्वंदृढीकृत्ययत् ज्ञानात्सर्वानर्थनिवृत्तिः परमानन्दावाप्ति
श्चभवति तत्रैवपरिपूर्णसच्चिदानन्दत्रिकालाबाध्यवस्तुनिमनोदेयंतत्साधनेआर्जवद
याशान्तीश्वराराधनेनिष्कामकर्माणिवेतितुसारम् ॥ आत्मानंचेद्विजानीयादयमस्मी
तिपूरुषः ॥ किमिच्छन्कस्यकामायशरीरमनुसंज्वरेत् ॥ एवंहवावनतपति ॥ किम
हंसाधुनाकरवंकिमहंपापमकरवं॥तरतिशोकमात्मवित्॥समाधिनिर्धूतमलस्यचेतसो
निवेशितस्यात्मनियत्सुखंभवेत्॥नशक्यतेवर्णयितुंतदागिरास्वयंतदन्तःकरणेनगृह्य
ते ॥ ब्रह्मविद्ब्रह्मैवभवति॥ भिद्यतेहृदयग्रन्थिश्छिद्यन्तेसर्वसंशयाः ॥क्षीयन्तेचास्यक
र्माणितस्मिन्दृष्टेपरावरे॥ ग्रन्थमभ्यस्यमेधावीज्ञानविज्ञानतत्परः॥ पलालमिवधान्या
र्थीत्यजेच्छास्त्रमशेषतः॥ संसारमेवनिःसारंदृष्ट्वासारदिदृक्षया ॥ प्रव्रजन्त्यकृतोद्वाहाः
परंवैराग्यमाश्रिताः॥ वृक्षाग्राच्च्युतपादोयद्वदनिच्छन्नपिक्षितौपतति॥तद्वद्गुणपुरुषज्ञो
ऽनिच्छन्नपिकेवलीभवति ॥ यथास्वप्नप्रपञ्चोयमपिमायाविजृम्भितः ॥ इतियोवेदवे

दान्तैःसोऽतिवर्णाश्रमीभवेदित्यादिश्रुतिस्मृतिशतवाक्यमवलोक्यमैत्रीकरुणामुदि
तोपेक्षाइतिवृत्तिचतुष्टयात्मकंवर्मधृत्वासारमेवग्राह्यंबुद्धिमद्भिः ॥ प्रसङ्गादुत्तरव्या
 जेनाधिकोक्तिःक्षन्तव्या॥नपण्डिताःसाहसिकाभवन्तिश्रुत्वापितेसंतुलयन्तितत्त्वम्॥
तत्त्वंसमादायसमाचरन्तिस्वार्थंचकुर्वन्तिपरस्यचार्थम् ॥ १ ॥ विद्वांसोनहिकिंश्रुति
स्मृतिसदाचारेष्वभिज्ञाःक्षितौतेषांमोदभरार्थएवनपुनःस्वप्रौढिविख्यापकः ॥ सं
न्यासेनृपवैश्ययोरधिकृतौधूर्तान्यथावञ्चितःस्वान्तध्वान्तविनाशकोबुधजनैर्बोध्योम
मायंश्रमः ॥ २ ॥ हेधीराबहुशास्त्रशीलनमिलद्बोधाःक्षमाभूषणास्तप्तास्तीव्रशिखै
र्भवाख्यगहनेमात्सर्यदावानलैः ॥ एतस्मिन्सरसित्रयोदशपदेसद्युक्तिपाथोभरेमग्नी
भूयविधीयतांनिजमनोदन्तावलःशीतलः ॥३॥ शाकेपाण्डवहस्तिवाजिकुमितेमासे
ऽश्वयुक्संज्ञकेशुक्लेब्रह्मतिथौबुधेपवनभेनेपालदेशेशुभे ॥ गौरीशाश्रयसंज्ञकैर्यतिवरैः ॥२४॥
संन्यासकासारकःश्रीनारायणसन्निधौविरचितोभूयाद्बुधानांमुदे ॥ ४ ॥ ॥ श्रीरस्तु ॥

इति श्रीमत्परमहंसश्रीगौरीशाश्रयसंज्ञकयतिवरविरचितोऽयंत्रैवर्णिकसंन्यासकासारकः समाप्तिमगमत् ॥

तम्येनसंन्यासतारतम्यंनिरूपितंशास्त्रकारैः ॥ तथाहिसंन्यासश्चवैराग्यतारतम्येन
चतुर्विधः कुटीचकबहूदकहंसपरमहंसभेदात् ॥ वैराग्यंद्विविधंपरमपरंचेति ॥ तत्राप
रंचतुर्विधं।यतमानव्यतिरेकैकेन्द्रियत्ववशीकारभेदात्॥ अस्मिन्संसारेइदंसारमिदम
सारमितिसारासारविवेकोयतमानवैराग्यम् ॥ चित्तगतदोषाणांमध्येएतावन्तः पक्का
एतावन्तोऽपक्काइतिविविच्यपक्कदोषनिरोधयत्नोव्यतिरेकवैराग्यम् ॥ विषयेष्व्यासस
त्वेपिमनसीन्द्रियनिरोधावस्थानमेकेन्द्रियत्ववैराग्यम् ॥ वशीकारवैराग्यमैहिकामुष्मि
कविषयजिहासा ॥ तदुक्तम् ॥ दृष्टानुश्राविकविषयवितृष्णस्यवशीकारसंज्ञावैराग्य
मिति ॥ तच्चत्रिविधंमन्दंतीव्रंतीव्रतरंचेति ॥ पुत्रदारादिविषयवियोगेधिक्संसारमि
तिबुद्ध्याविषयजिहासामन्दवैराग्यं ॥ अस्मिञ्जन्मनिपुत्रदारादिमास्त्वितिस्थिरबुद्ध्यावि
षयजिहासातीव्रवैराग्यम् ॥ पुनरावृत्तिसहितब्रह्मलोकादिपर्यन्तंमास्त्वितिस्थिरबुद्ध्या
विषयजिहासातीव्रतरम् ॥ तत्रमन्दवैराग्येसंन्यासाधिकारएवनास्ति आद्यत्रयाणांम
न्देन्तर्भावात्तेष्वपिसंन्यासाधिकारोनास्त्येवेत्यार्थिकंज्ञेयम् ॥ तीव्रवैराग्येसतियात्राद्य

शक्तौकुटीचकाधिकारः ॥ तच्छक्तौबहूदकसंन्यासाधिकारः ॥ तत्राद्यः पुत्रादिनाकुटीं
कारयित्वातत्रगृहेवावसन्काषायवासाःशिखोपवीतत्रिदण्डवान्बन्धुषुस्वगृहेवाभुञ्ज
न्नात्मरतोभवेदेतदत्यन्ताशक्तपरम् ॥ द्वितीयस्तुबन्धून्हित्वासप्तागाराणिभैक्ष्यंचर
न्पूर्वोक्तवेषःस्यात् ॥ मृदुतीव्रतरवैराग्येसतिहंससंन्यासाधिकारः ॥ हंसस्तुपूर्वोक्तवेषो
प्येकदण्डः॥एकंतुवैणवदण्डंधारयेन्नित्यमादरादितिस्कान्दात् ॥ यज्ञोपवीतंदण्डंचव
स्त्रंजन्तुनिवारणं ॥ तावान्परिग्रहःप्रोक्तोनान्योहंसपरिग्रहइतिविष्णुस्मरणाच्चदृढतीव्र
तरवैराग्येमुमुक्षोः परमहंसाश्रमेधिकारः ॥ सचपरमहंसोद्विविधः विविदिषासंन्यासो
विद्वत्संन्यासश्चेति ॥ साधनसंपन्नेनतत्त्वज्ञानमुद्दिश्यक्रियमाणःसंन्यासोविविदिषासं
न्यासः॥ तमेवप्रव्राजिनोलोकमिच्छन्तःप्रव्रजन्तीत्यादिश्रुतिस्तत्रप्रमाणम् ॥ सचद्वि
विधः ॥ जन्मापादककर्मत्यागात्मकः प्रैषोच्चारणपूर्वकदण्डधारणाद्याश्रमरूपश्चेति ॥
नकर्मणानप्रजयाधनेनत्यागेनैकेऽमृतत्वमानशुरित्यादिश्रुतिराद्येमानं ॥ विरक्तस्यगृ
हस्थादेःप्रबलनिमित्तवशेनसंन्यासप्रतिबन्धेआद्यसंन्यासाधिकारः ॥ अत्रस्त्रीणाम

प्यधिकारः सुलभामैत्रेयीप्रभृतीनांतत्त्वविदांश्रुतिस्मृतीतिहासपुराणेषूपलम्भात् ॥ द्वितीयेतुदण्डमाच्छादनं कौपीनंपरिगृह्णीयाच्छेषांविसृजेत् ॥असारमेवसंसारंदृष्ट्वासार दिदृक्षया॥प्रव्रजन्त्यकृतोद्वाहाःपरंवैराग्यमाश्रिताइत्यादिवचनानिप्रमाणानि ॥ गार्ह स्थाश्रमादौकृतश्रवणादिभिरुत्पन्नब्रह्मसाक्षात्कारेणगृहस्थादिविक्षिप्तचित्तस्यचित्त विश्रान्तिलक्षणजीवन्मुक्तिमुद्दिश्यक्रियमाणःसंन्यासोविद्वत्संन्यासः ॥ एतमेवविदि त्वामुनिर्भवति अथयोगिनांपरमहंसानामित्यादिपरमहंसोपनिषत्॥यदातुविदितंतत्त्वं परंब्रह्मसनातनम्॥तदैकदण्डंसंगृह्यसोपवीतांशिखांत्यजेदित्यादिश्रुतिस्मृतिवचना नितत्रप्रमाणानि॥ननुविविदिषासंन्यासस्तत्त्वज्ञानहेतुरित्युक्तंतदयुक्तं॥विदुषामेवया ज्ञवल्क्यजनकप्रभृतीनांतत्त्वज्ञानोपलम्भादितिचेन्नैवम्॥यतोविविदिषासंन्यासोज न्मान्तरेप्युपकरोति तत्रगमकंश्रुत्यादिषुजनकादीनां तत्त्वज्ञानोपलम्भएवभाति॥द्वि विधोपिपरमहंससंन्यासएकदण्डएव॥ येतुशिखोपवीतादित्यागनिषेधास्तेकुटीचका दिपराः॥ यच्चत्रिविधाभिक्षवःप्रोक्ताःसर्वेचैवत्रिदण्डिनइतिसर्वेषांत्रिदण्डंविधत्ते तद

पिवाग्दण्डादिपरम् ॥ वाग्दण्डोऽथमनोदण्डःकर्मदण्डस्तथैवच ॥ यस्यैतेनियताद
ण्डाःसत्रिदण्डीतिचोच्यत इतिमनूक्तेः ॥ ननुयदहरेवविरजेत्तदहरेवप्रव्रजेदितिवैरा

ग्यहेतुकंसन्यासंसाङ्गंकर्तव्यत्वेनविधायसन्निपाताद्यसाध्यामयचौरव्याघ्रादिभयेनमु
मूर्षाकालेयद्यातुरः स्यान्मनसावाचावासंन्यसेदितिपूर्वविहितंवैराग्यहेतुकंसंन्यासम
नूद्येतराङ्गव्यावृत्तयेविकल्पेनवाङ्मनसरूपसाधनद्वयावच्छिन्नातुरसंन्यासोऽपिश्रुत्या
भिधीयते तस्यचोक्तेष्वन्तर्भावोऽनन्तर्भावोवा॥नाद्यः॥पृथग्विधानानुपपत्तेः॥नद्वितीे
यः ॥ तदानींमुमूर्षोःश्रवणाद्यसंभवेनतत्त्वज्ञानेऽनुपयुक्तत्वेनवैयर्थ्यादितिचेन्मैवंमं
स्थाः॥आतुरेपिविरक्तस्यैवाधिकारान्नसंन्यासान्तरं किंतूक्तेष्वन्तर्भूतएवसोऽपि न्यास
प्रकरणविरोधात्पृथक्तयाविधानंतुदशाविशेषमादायैवनिर्वहति ॥ननुनिष्प्रयोजनत्वा
न्नविधेयआतुरसंन्यासइतिचेन्मैवं ॥जन्मान्तरेज्ञानोपयोगादित्यङ्गीकर्तव्यं ॥अन्यथा ॥ ४ ॥
पृथक्तयातुरसंन्यासविधानस्यवैयर्थ्यंस्यात्॥ तदुक्तंसर्वज्ञमुनिभिः ॥ जन्मान्तरेषुयदि
साधनजातमासीत्संन्यासपूर्वकमिदंश्रवणादिरूपम् ॥ विद्यामवाप्स्यतिततःसकलो

पियत्रतत्राश्रमादिषुवसन्ननिवारयामइति ॥ ननुश्रुत्यातुरसंन्यासस्याभिधानेपिस्मृतिष्वनुपलम्भादुक्तश्रुतौप्रक्षेपकत्वशङ्कास्यादितिचेन्न ॥ प्रव्रजेद्ब्रह्मचर्याद्वाप्रव्रजेच्चगृहादपि ॥ वनाद्वाप्रव्रजेद्विद्वानातुरोवाथदुःखितइत्यङ्गिरःप्रणीतस्मृतेःसत्वात् ॥ आतुराणांचसंन्यासेनविधिर्नैवचक्रिया ॥ प्रैषमात्रंसमुच्चार्यसंन्यासंतत्रपूरयेदिति भारतवाक्यात् आतुरेप्रैषमात्रस्यैवावश्यकत्वंभाति॥ नतुक्रियान्तरस्यसतिशरीरेपुनर्न्यासोविधिवदेवकर्तव्यइत्यादिना ॥ नापितृतीयः ॥ उपमानस्यप्रकृतेनुपयोगात् ॥ नापिचतुर्थः ॥ त्यागएवहिसर्वेषांमोक्षसाधनमुत्तमम् ॥ त्यजतैवहिविज्ञेयंत्यक्तुःप्रत्यक्परंपदमितिभाल्लवीश्रुतेः ॥ अथपरिव्राड्विवर्णवासामुण्डोऽपरिग्रहीशुचिरद्रोहीभैक्षाणोब्रह्मभूयायकल्पतेइतिबृहज्जाबालश्रुतेः ॥ अकार्यकारिणांदानंवेगोनद्याश्चशुद्धिकृत् ॥ शोध्यस्यमृच्चतोयंचसंन्यासोथद्विजन्मनामितियाज्ञवल्क्यस्मृतेः ॥ ब्राह्मणःक्षत्रियोवैश्यस्ततोगच्छेद्वनंकृती ॥ संन्यसेद्बन्धनाशायसर्वभूतदयापरः ॥ ऋणत्रयमपाकृत्यनिर्ममोनिरहंकृतः ॥ ब्राह्मणःक्षत्रियोवाथवैश्योवाप्रव्रजेद्गृहात् ॥ त्रया

 णांवर्णानांवेदमधीत्यचत्वारआश्रमाइत्यादिस्मृतिवृन्दस्यसत्वाच्च ॥ त्रैवर्णिकानांसं
न्यासोविद्यतेनात्रसंशयः ॥ शिखायज्ञोपवीतानांत्यागपूर्वैकदण्डयुगितिब्रह्माण्ड
 पुराणात् ॥ वैराग्योत्पत्तिमानेवसंन्यासेपरियुज्यते ॥ रागवान्नतुविप्रोपिवेदवेदां
गवित्तमः ॥ इतिब्रह्मवैवर्तपुराणात् ॥ कूर्मेवंशकीर्तनप्रस्तावेद्वादशाऽध्यायेश्वे
ताश्वतरमुनिनाअथास्मिन्नन्तरेपश्यत्समायान्तंमहामुनिं ॥ श्वेताश्वतरनामानंमहा
पाशुपतोत्तमम् ॥ भस्मसंदिग्धसर्वाङ्गंकौपीनाच्छादनान्वितं ॥ तपसादर्शिता
त्मानंशुक्लयज्ञोपवीतिनं ॥ समाप्यसंस्तवंशंभोरानन्दास्रुविचक्षणः ॥ ववन्दे
शिरसापादौप्राञ्जलिर्वाक्यमब्रवीत् ॥ धन्योस्म्यनुगृहीतोस्मियन्मेसाक्षान्मुनी
श्वराः ॥ योगीश्वरोद्यभगवान्दृष्टोयोगविदांवरः ॥ अहोमेसुमहद्भाग्यंतपां
सिसफलानिमे ॥ किंकरिष्यामिशिष्योहंतवमांपालयानघ ॥ सोनुगृह्याथरा
जानंसुशीलंशीलसंयुतं ॥ शिष्यत्वेपरिजग्राहतपसाक्षीणकल्मषं ॥ सान्या
सिकंविधिंकृत्स्नंकारयित्वाविचक्षणः ॥ ददौतदैश्वरंज्ञानंस्वशाखाविहितंव्रतं ॥

अशेषवेदसारंतत्पशुपाशविमोचनं॥ अत्याश्रमइतिख्यातं ब्रह्मादिभिरनुष्ठितमित्या दिनाग्रंथेनपृथुपौत्रसुशीले॥ क्षत्रियप्रवरेविधिनासंन्यासोपन्यासश्रवणात्॥ मोक्षध र्मेषुसुलभायाःक्षत्रियायादण्डधारणश्रवणात् ॥ रघ्वादीनांराज्ञांपुराणेषुविधिवत्सं न्यासश्रवणात् ॥ किंचमहाभारते ॥ राजधर्मेषुनिर्वेदाद्युधिष्ठिरेणराज्यत्यागंचि कीर्षता ॥ अथवैकोहमेवात्रवनेष्वस्मिन्वनस्पतौ ॥ वरंभैक्ष्यंमुनिर्मुण्डःक्षपयिष्ये कलेवरं॥ पांशुभिःसंकुलध्वस्तशून्यागारप्रतिश्रयः ॥ वृक्षमूलनिकेतोवात्यक्तसर्वप्रि याप्रियः॥नशोचन्नप्रहृष्यंश्चतुल्यनिन्दात्मसंस्तुतिः ॥ निराशीर्निर्ममोभूत्वानिर्द्वन्द्वो निष्परिग्रहः ॥ आत्मारामःप्रसन्नात्माजडान्धबधिराकृतिः ॥ अकुर्वाणःपरैःकांचित्सं विदंजातुकैरपि ॥ जंगमाजंगमान्सर्वानविहिंसंश्चतुर्विधान् ॥ इत्यादिनाबहुनाग्र न्थेनसंन्यासःकार्यएवनिश्चीयते ॥ यदिसंन्यासःक्षत्रियंप्रतिअविहितःस्यात्तर्हिकथं परमधार्मिकस्यराज्ञोऽभिप्रायःस्यात् ॥ सतांहिसंदेहपदेषुवस्तुषुप्रमाणमन्तःकर णस्यवृत्तयइत्युक्तेर्युधिष्ठिरचिकीर्षयैवसंन्यासस्यक्षत्रियादेर्विहितत्वंप्रतीयते ॥ आ

दिपर्वणियुधिष्ठिरवाक्यम् ॥ नमेवागनृतंप्राहनाधर्मेधीयतेमतिः ॥ एवंचैववदत्य
म्बाममचैतन्मनोगतमिति ॥ भगवतापिमहतायत्नेनधार्मिकराजद्वाराप्रजापालना
॥ ६ ॥ र्थंतन्निराकरणंकृतं ॥ नतुऋजुनैवंयथातवसंन्यासेधिकारोनास्तीतितन्निवृत्तिःसंपादि
तातस्मादपि ॥ तथाराजधर्मेष्वेवयुधिष्ठिरंप्रतिअर्जुनवाक्येपि ॥ उत्सृज्यराज्यंभै
क्षार्थंकृतबुद्धिंनरेश्वरम् ॥ विदेहराजंमहिषीदुःखितायदभाषत ॥ धनान्यपत्यदारां
श्चरत्नानिविविधानिच ॥ पन्थानंपावकंहित्वाजनकोमौनमास्थितः ॥ तंददर्शप्रिया
भार्याभैक्षवृत्तिमकिंचनं ॥ धान्यमुष्टिमुपासीनंनिरीहंगतमत्सरमित्यादिग्रन्थेनवि
स्पष्टंक्षत्रियेपारिव्राज्यश्रवणाच्च ॥ अतएवक्षत्रियादेर्विधिवद्दण्डधारणाधिकारोपि
लभ्यते ॥ नचैवंलिङ्गधारणनिषेधवाक्यानांविधायकवाक्यानांचपरस्परविरोधादुभ
याप्रामाण्यमितिवाच्यम् ॥ ब्राह्मणैर्दण्डादिकंधर्तव्यंधारयितव्यंचस्वेच्छयावैराग्या ॥ ६ ॥
तिशयेत्यक्तव्यंच ॥ क्षत्रियवैश्याभ्यांतुदण्डादिकंधर्तव्यमेवनधारयितव्यं तदैवत्यक्त
व्यंचेतिव्यवस्थयाचारितार्थ्यसंभवेनोभयविधानामपिवाक्यानांप्रामाण्योपपत्तेः ॥ न

स्थशब्देनपरामर्शःसंभवतीतिपरिशेषादाकाङ्क्षितत्वाच्चसंन्यासिनएवपरामर्शः ॥ एते नगृहस्थादीनामपिश्रवणसंभवंप्रत्याशानिरस्ता ॥ आख्यायिकासुप्रतर्दनप्रभृतिगृहस्थानांश्रवणादिदर्शनलिङ्गंतुप्राप्तिसापेक्षंनप्रापकशास्त्रविरुद्धंतेषांज्ञानाधिकारंकल्पयितुंक्षमते ॥ अन्यथागावोवैसत्रमासतइत्यादिलिङ्गाद्गवादीनामपिकर्माधिकारकल्पनाप्रसङ्गात्॥तथाचोक्तमधस्तात्॥त्यक्ताशेषक्रियस्यैवसंसारंप्रजिहासतः॥जिज्ञासोरेवत्वैकात्म्यत्रय्यंतेष्वधिकारितेति ॥अस्तुवाजन्मान्तरेजनकादिभिःसंन्यासपूर्वकंश्रवणाद्यनुष्ठितमेव॥प्रतिबन्धकवशात्तुतदाज्ञानंनाभूत् ॥इहजन्मनितुतेषांप्रतिबन्धकापगमाद्गार्हस्थ्यावस्थायामेवसकृच्छ्रवणमात्रेणज्ञानमुत्पन्नमितिकल्पना॥जन्मान्तरेषुयदिसाधनजातमासीत्संन्यासपूर्वकमिदंश्रवणादिरूपम् ॥ विद्यामवाप्स्यतिजनःसकलोपियत्रतत्राश्रमादिषुवसन्ननिवारयामइतिसंप्रदायविदाचार्योक्तेः ॥ पूर्वाभ्यासेनतेनैवह्रियतेह्यवशोपिसः॥अनेकजन्मसंसिद्धस्ततोयातिपरांगतिमितिभगवदुक्तेश्चेति ॥ तस्मात्पूर्वोक्तश्रुतिस्मृतिन्यायविशिष्टाचारादिदृढतरप्रमाणसिद्धत्वात्क्षत्त्रियादीनां

संन्यासोदुरपह्नवःसफलश्चेतिसिद्धं ॥ नन्वस्तुकर्मणांचित्तशुद्धिद्वाराविद्योपयोगःसं
न्यासस्यकिंद्वारातदुपयोगइतिचेन्न श्रवणाद्यंगतयात्मज्ञानफलतासंन्यासस्यसिद्धे
तिविवरणोक्तेः अनन्यव्यापारतयाश्रवणादिनिष्पादनंकुर्वतस्तस्यविद्यायामुपयोगः
॥ नचयागादिवददृष्टद्वारैवोपयोगःकिमितिनस्यात् ॥ दृष्टद्वारेसंभवत्यदृष्टकल्प
नायाअन्याय्यत्वात् ॥ नन्वेवंसतिक्षत्रियवैश्ययोःकथंवेदान्तश्रवणाद्यनुष्ठानं संन्या
सेब्राह्मणस्यैवाधिकारात् ॥ ब्राह्मणोनिर्वेदमायात् ब्राह्मणोव्युत्थायब्राह्मणःप्रव्रजेदि
त्यादिसंन्यासविधिषुब्राह्मणग्रहणादितिचेन्मैवं ॥ नकर्मणानप्रजयाधनेनत्यागेनैके
मृतत्वमानशुरितितैत्तिरीयश्रुत्या ॥ त्यागएवहिसर्वेषांमोक्षसाधनमुत्तमम् ॥ त्यजतैव
हिविज्ञेयंत्यक्तुःप्रत्यक्परंपदमितिभाल्लवीयश्रुत्या अथपरिव्राड्विवर्णवासामुण्डोपरि
ग्रहःशुचिरद्रोहीभैक्षाणोब्रह्मभूयायकल्पतइति बृहज्जाबालश्रुत्या एतमेवप्रव्राजिनो
लोकमिच्छन्तःप्रव्रजन्तीतिबृहदारण्यश्रुत्याब्रह्मसंस्थोमृतत्वमेतीतिछान्दोग्यश्रुत्या
यदिवेतरथाब्रह्मचर्यादेवप्रव्रजेद्गृहाद्वावनाद्वेत्यविशेषश्रुत्याच ॥ ब्राह्मणःक्षत्रियोवापि

वैश्योवाप्रव्रजेद्गृहात् ॥ त्रयाणांवर्णानांवेदमधीत्यचत्वारआश्रमाइत्यादिस्मृत्यनुगृही
तयोःक्षत्रियवैश्ययोरपिसंन्यासाधिकारसिद्धेः ॥ जायमानोवैब्राह्मणस्त्रिभिर्ऋणवान्
जायतइत्यादिस्मृतिस्थब्राह्मणपदवत्श्रुत्यन्तरेषुब्राह्मणग्रहणंत्रयाणामुपलक्षणम् ॥
नच श्रुत्यन्तरसिद्धंब्राह्मणाधिकारंसिद्धवत्कृत्वाजाबालादिश्रुतिभिः संन्यासविधाना
त्नब्राह्मणग्रहणंत्रैवर्णिकोपलक्षणमितिवाच्यम् ॥ श्रुत्यन्तरेषुब्राह्मणपदस्योपलक्ष
णत्वाभावसिद्धौतद्बलेनब्राह्मणमात्रस्याधिकारसिद्धिस्तत्सिद्धौचोपलक्षणत्वाभावसि
द्धिरित्यन्योन्याश्रयात् ॥ किंच इतिहासपुराणाद्यैर्वेदार्थमुपबृंहयेत् ॥ बिभेत्यल्पश्रु
ताद्वेदोमामयंप्लावयिष्यतिइत्यादिवाक्यैरितिहासपुराणाद्यनुकूलस्यैववेदार्थस्यवक्त
व्यत्वेनश्रौतब्राह्मणपदस्यत्रैवर्णिकोपलक्षणार्थत्वमेवोपपद्यते ॥ यतश्चराजधर्मेष्वेव
वर्णधर्मप्रस्तावे॥तथावैश्यस्यराजेन्द्रराजपुत्रस्यचैवहीतिक्षत्रियवैश्ययोःसंन्यासंप्रति
ज्ञाय ॥ कृतकृत्योवयोऽतीतोराजन्कृतपरिश्रमः ॥ वैश्योगच्छेदनुज्ञातोनृपेणाश्रमसं
श्रयमिति वैश्यस्यसंन्यासंविधाय ॥ वेदानधीत्यधर्मेणराजशास्त्राणिचानघेत्यादि

ना ॥ अन्तकालेचसंप्राप्तेयइच्छेदाश्रमान्तरम् ॥ सोनुपूर्वाश्रमाद्राजन्गत्वासिद्धिम
वाप्नुयादित्यनेनग्रन्थेन क्षत्रियस्यापिसंन्यासंविदधातिस्मभगवान्व्यासः ॥ अ
॥१४॥ तएववार्तिकेवार्तिककारैरपि॥त्रयाणामविशेषेणसंन्यासःश्रूयतेश्रुतौ॥यदोपलक्षणार्थं
स्याद्ब्राह्मणग्रहणंतदेतिक्षत्रियवैश्ययोरपिसंन्यासाधिकारोदर्शितइतितयोःश्रवणाद्य
नुष्ठानसिद्धिरित्यलंप्रकृतपोषकप्रसङ्गागतेन॥ यद्वामुख्यावृत्तिर्द्विधा रूढिर्योगश्च ॥त
त्ररूढिवृत्तेरथकारन्यायेनागत्यायागादिविषयएवचरितार्थत्वम् ॥ रूढिर्योगमपहर
तीतिन्यायस्यापितत्रैवचारितार्थ्यम् ॥ अन्यत्रतुयौगिकार्थेसम्भवतिरूढ्यर्थस्यान्या
य्यत्वमित्येवयुक्तमिति॥ ब्रह्मवेदस्तन्निष्ठस्तदध्ययनवान्ब्राह्मणइतिव्युत्पत्त्याब्राह्मण
शब्दस्यवर्णत्रयेवृत्तेःसत्त्वान्नकोपिदोषइतिसर्वंनिराविलमेव ॥ ५ ॥ नापिषष्ठः॥ शा
पाद्वागौतमादीनांपापाद्वामहतोनराः॥ येगतावेदबाह्यत्वंयेचसंकीर्णयोनिजाः॥ तेधि ॥१४
क्रियन्तेतन्त्रादौस्त्रीशूद्राश्चयथायथमित्यादिस्कन्दपुराणवाक्यात् शिष्टैस्तन्त्रस्यत्रै
वर्णिकधर्मनिर्णयेप्रामाण्यास्वीकारात् ॥ अतएववर्णाश्रमादिधर्मव्यवस्थायांशिष्टै

स्तन्त्रवाक्यस्योल्लेखःक्कापिनकृतःश्रीमतोऽन्तरेण ॥ नचेश्वरोक्तत्वबलात्प्रामाण्यंत
त्रभविष्यतीतिवाच्यम् ॥ बुद्धवाक्यस्यापितथात्वापत्त्यावेदतन्मूलकधर्मशास्त्रविरुद्ध
स्येश्वरवाक्यस्यापिप्रामाण्यानङ्गीकारात् ॥ अतएववेदस्येश्वरोक्तत्वखण्डनेनापौरुषे
यत्वंपूर्वोत्तरमीमांसयोःस्थापितम् ॥ अन्यथावेदस्याप्रामाण्यापत्तेर्बुद्धादिवाक्यस्या
पिप्रामाण्यापत्तेश्च॥तन्त्रस्यहठात्सर्वथाप्रामाण्यस्वीकारेतत्प्रतिपादितातीवैहिकसुख
हेतुपरलोकावघातिपञ्चमकारसेवनापत्तेश्चातोनकिंचिदेतदितिसर्वंसुस्थिरमेव ॥ ना
पिसप्तमः ॥ अबाधेनोपपत्तौबाधोनन्याय्यइतिन्यायमाश्रित्यमीमांसकैर्यथाअतिरा
त्रेषोडशिनंगृह्णातीतिअतिरात्रेषोडशिग्रहोविहितः तथानातिरात्रेषोडशिनंगृह्णाती
तिप्रतिषेधात् ग्रहणाभावोविहितः ॥ तयोर्ग्रहणाग्रहणायोःपरस्परविरोधेनबाध्यबाध
कभावोऽपिप्राप्नोतितथाप्युभयवाक्यप्रामाण्यायतमनादृत्यअष्टदोषदुष्टोप्यैच्छिकोऽ
व्यवस्थितविकल्पःस्वीकृतः ॥ विकल्पेव्यवस्थितत्वंचागत्यास्वीकृतत्वमेव ॥ तथाक्ष
त्रियादिकृतन्यासेविधिनिषेधयोरेकेनपुरुषेणानुष्ठातुमशक्यतयापरस्परविरोधेनबा

ध्यबाधकभावोपिजागर्तितंविहायोभयविधवाक्यप्रामाण्यायविधायकवाक्यस्यविरक्त विषयत्वंनिषेधवाक्यस्यअविरक्तविषयत्वमित्यव्यवस्थितैच्छिकोविकल्पोऽप्यङ्गीकार्यो बुद्धिमद्भिः ॥ क्वचित्ऽव्यवस्थितविकल्पोप्यस्ति यथाद्वितीयप्रयाजादिकर्मणिनाराशं सतनूनपान्मन्त्रयोरेकार्थत्वाद्विकल्पः सचराजन्यवशिष्ठानांनाराशंसोद्वितीयप्रया जः ॥ तनूनपादन्येषामितिवाक्याद्व्यवस्थितइतिऽव्यवस्थितविकल्पः ॥ अऽव्यस्थित विकल्पेएवाष्टदोषाःसन्ति ॥ तथाहि व्रीहिभिर्यवैर्वाइत्यत्रपूर्वंव्रीहिप्रयोगेयवशास्त्र स्यस्वार्थानुष्ठापकत्वलक्षणप्रामाण्यपरित्यागः अननुष्ठापकत्वलक्षणाप्रामाण्यस्वी कारः ततोद्वितीयप्रयोगेयवानुष्ठानेपूर्वंत्यक्तंयत्प्रामाण्यंतत्स्वीकारः स्वीकृतंयदप्रामा ण्यंतत्परित्यागश्चेतियवशास्त्रेचत्वारोदोषाः॥ एवंपूर्वंयवप्रयोगेव्रीहिशास्त्रस्यस्वार्थानु ष्ठापकत्वलक्षणंयत्प्रामाण्यंतत्परित्यागः अननुष्ठानलक्षणंयदप्रामाण्यंतत्स्वीकारः पु नर्द्वितीयप्रयोगेव्रीह्यनुष्ठानेव्रीहिशास्त्रस्यत्यक्तप्रामाण्यस्वीकारः स्वीकृताप्रामाण्यपरि त्यागश्चेतिव्रीहिशास्त्रेचत्वारोदोषाः इत्यष्टदोषदुष्टोऽव्यवस्थितविकल्पः॥ एककार्यका

रित्वादित्यर्थः ॥ किंचस्मृतिवाक्यविरोधपरिहारायविधिवाक्यानामाश्रमस्वरूपविधौ तात्पर्यम् निषेधवाक्यानांतुदण्डग्रहणमात्रनिषेधेतात्पर्यमित्यपिकेचित् ॥ तेषामपिपूर्वोक्तबहुतरवाक्यविरोधेनक्षत्रियवैश्ययोर्दण्डग्रहणमात्रनिषेधेएवतात्पर्यंनत्वाश्रमनिषेधेपि ॥ तन्निषेधेपिनकाचिद्धानिर्दण्डादिचिह्नस्यबहिरङ्गत्वात् ॥ अन्तरङ्गंतुविवेकदृष्टाखिलदृश्यदोषदर्शनसमुद्भूतवैराग्येणविधिवत्प्रैषोच्चारस्यैवेतितुश्रीमतांभवतामादरायस्वीक्रियेतापिकेनापिकदाचित् ॥ वस्तुतस्तुबाह्यदण्डादिकमपित्रैवर्णिकसाधारणमेवपृथुपौत्रसुशीलदैवरातिजनकसुलभादीनांदण्डग्रहणपूर्वकसंन्यासग्रहणश्रवणादिति ॥यदुक्तंतुर्याश्रमात्यन्ताभावबोधकानांवाक्यानांदण्डनिषेधकत्वकल्पनानसंभवेदिति तन्न ॥शिखीध्वस्तइत्यादिवद्विशेषणाभावमात्रेणापिविशिष्टाभावविषयकनिषेधप्रयोगसंभवेनविशिष्टनिषेधपरशब्दस्यविवक्षयाविशेषणमात्रनिषेधपरत्वसंभवात्तदसंभवेयुक्तिंनपश्यामिइतिसर्वमनवद्यम् ॥ ७ ॥ नाप्यष्टमः ॥ वेदेर्थवादश्चतुर्विधःनिन्दाप्रशंसापरकृतिपुराकल्पभेदात् ॥ तत्रयथाअश्रुहिरजतंयोबर्हिषिददाति

पुरास्यसंवत्सराद्गृहेरुदन्नीतिनिन्दार्थवादस्यरजतनिन्दाद्वाराविधेयभूतसुवर्णदक्षि
णास्तुतिपरत्वेविरोधोनास्ति ॥ तथागतिस्तुर्याश्रमेनास्तीत्यादिस्मृतिषुवेदार्थोप
जीविनीष्वपि नहिनिन्दानिन्दयितुंप्रवर्तते किंतुविधेयंस्तोतुं इतिन्यायेनैवमेव
स्वीकारेविरोधाभावात् ॥ विधेयस्तुतिपरत्वेमुख्यवृत्त्यवगतार्थतिरस्कारःस्यादिति
यदुक्तंतदप्यविचारचारु इष्टापत्तेरर्थवादवाक्यानांसर्वत्रतथाविधत्वाद्वज्रहस्तःपुर
न्दरइत्यादिभूतार्थवादमन्तरेणतत्रस्वार्थपरत्वमपिस्वीक्रियतेशास्त्रकारैः प्रशंसादि
त्रयाणामर्थवादानांप्रकृतेऽनुपयोगादनुल्लेखोज्ञेयोऽत्रापिसर्वमनवद्यमेवास्त्यसतिन
कारे ॥ ८ ॥ नापिनवमः ॥ यतस्तार्किकैर्यथाशिष्टाचारेणहेतुनामङ्गलेवेदबोधितक
र्तव्यताकत्वमनुमीयतेतथात्रयाणांवर्णानांवेदमधीत्यचत्वारआश्रमाः ॥ त्रैवर्णिकानां
संन्यासोविद्यतेनात्रसंशयः॥ शिखायज्ञोपवीतानांत्यागपूर्वैकदण्डयुगित्यादिवेदमूल
कसर्वशिष्टाग्रगण्यकात्यायनव्यासप्रणीतस्मृतिषुत्रैवर्णिकानांसंन्यासोपलम्भहेतुना
वेदेक्षत्रियवैश्ययोःसंन्यासबोधिवाक्यसत्त्वानुमानकल्पनायाऽनुपपत्तिः ॥ननुतद्बोधक

वाक्यमस्तिचेतत्कुतोनोपलभ्यतेइतिचेन्मैवम् ॥ पैङ्गीरहस्यब्राह्मणेऋषभादीन्क्षत्रि
यवरानुद्दिश्ययदिमृत्योःपरंशान्तमनामयंशाश्वतंपदमिच्छुरसितत्परमहंसोभवेतिवि
शेषतोन्यासविधायकवाक्यस्यसत्त्वात् ॥ नचऋषभनिदाघदेवरातिजनकसुशीला
दिकंप्रत्येवविधिरयंनत्वितरक्षत्रियान्प्रतीतिवाच्यम् ॥ यथाछान्दोग्येश्वेतकेतुंद्वा
रीकृत्याखिलमुमुक्षून्प्रतितत्त्वोपदेशःकृतउद्दालकेनमुनिना यथावोद्योगपर्वणिअर्जुन
मुत्तमाधिकारिणंद्वारीकृत्यगीतामृतमुपदिष्टमखिलमुमुक्षून्प्रतिपरमेश्वरेण तथात्रापि
ऋषभादीनुद्दिश्यनिखिलमुमुक्षुक्षत्रियान्प्रतिप्रमाणराजेनवेदेनविधानात्सर्वंसमीची
नमेव ॥ ९ ॥ नापिदशमः ॥ यतोयद्यपि अग्निहोत्रंगवालंभंसंन्यासंपलपैतृकमित्यादि
सामान्यवाक्यस्यसंकोचके ॥ चत्वार्यब्दसहस्राणिचत्वार्यब्दशतानिच ॥ कलेर्यदाग
मिष्यन्तितदात्रेतापरिग्रहः ॥ यावद्वर्णविभागोस्तियावद्वेदःप्रवर्तते ॥ संन्यासमग्निहो
त्रंचतावत्कुर्यात्कलौयुगे ॥ इत्येवंद्वेवाक्येस्तस्तथापिवर्णाश्रमयोःकारणकार्यभावभङ्ग
प्रसङ्गरूपविनिगमनासहकृतत्वादुत्तरवाक्यस्यैवसंकोचकत्वंनतुपूर्ववाक्यस्य तत्रवि

निगमनाविरहात् ॥ तस्यसंकोचकत्वेब्राह्मणानामपिसंन्यासेनधिकारस्यतुल्यतयेदा
नींसंन्यासस्यैवसर्वथाविलयापत्तेश्चेति॥किंचद्वितीयदेवलस्मृतौत्रैविद्यवृद्धशिष्टाचारा
नुगृहीतायांसंन्यासाऽग्न्याधानयोर्विशेषतोविहितत्वेनोक्तस्मृतेर्वेदादिप्रवृत्तिपर्यन्तंक
लिकालेऽपिगवालम्भादिपदार्थत्रितयनिषेधएवपर्यवसानम्॥अन्यथाग्निहोत्रस्यापिवे
दादिप्रवृत्तिकालइदानीमुपलभ्यमानस्याशास्त्रीयत्वप्रसङ्गात्विष्णुपुराणेपि ॥ यत्कृते
दशभिर्वर्षैस्त्रेतायांहायनेनतत्॥ द्वापरेतत्तुमासेनअहोरात्रेणतत्कलौ ॥ तपसोब्रह्मचर्य
स्यजपादेश्चफलंद्विजः॥प्राप्नोतिपुरुषस्तेनकलिःसाध्वितिभाषितइतिकलावल्पकालेन
ब्रह्मचर्यजपादेरधिकंफलंवदन्ब्रह्मचर्यादिप्रधानस्यपारिव्राज्यस्यकलावनुष्ठेयत्वंसूच
यतिपराशरः॥भागवतेपि ॥ कलिंसभाजयन्त्यार्यागुणज्ञाःसारभागिनः ॥ कुशलान्यत्र
सिध्यन्तिनेतराणिकृतानियत्॥ कृतादिषुपुराराजन्कलाविच्छन्तिसंभवं ॥ कलौखलुभ ॥१७॥
विष्यन्तिनारायणपरायणा इतिमानसपुण्यानांसिद्धिंतादृशपापानामसिद्धिंनारायणप
रायणत्वंचवदन्मानसध्यानादिप्रधानंपारिव्राज्यंकलावनुष्ठेयमितिबोधयतिव्यासः ॥

अपिच॥सूर्यावतारत्वेनमहादेवावतारत्वेनचपुराणोक्तमाहात्म्यैः श्रीमच्छङ्करभगवत्पू
ज्यपादैर्जगद्गुरुभिः कलौसंन्यासस्यानुष्ठितत्वात्प्रचारितत्वाच्चकलौसंन्यासोऽनुष्ठेयए
व ॥ तथाच ॥ शिवपुराणेकालिकाखण्डेलकुटीश्वरमाहात्म्येनारदंप्रतिसनत्कुमारवच
नम् ॥ कृतेज्ञानप्रदःसत्यस्त्रेतायांदत्तएवच ॥ द्वापरेव्यासनामातुकलौशङ्करउच्यते ॥
ब्रह्मासत्योहरिर्दत्तोव्यासोरुद्रःप्रकीर्तितः॥ शङ्करःसवितासाक्षादीश्वरःपरदैवतम् ॥यु
गेयुगेप्रणष्टस्यशास्त्रस्योद्धरणायवै ॥ श्रुतिस्मृत्यर्थबोधायपाखण्डनिधनायच॥ सूत्रेषु
तेषुकुर्वन्तिभाष्याणिसुबहूनिचेति ॥तथाकूर्मपुराणेएकोनविंशतितमेध्याये॥ भविष्य
त्यवतारेणशङ्करोनीललोहितः ॥ श्रौतस्मार्तप्रतिष्ठार्थंभक्तानांहितकाम्यया ॥ उपदे
क्ष्यतिसज्ज्ञानंशिष्याणांब्रह्मसंज्ञितम् ॥ सर्ववेदार्थसारंहिधर्मांद्वेदविदर्शितात् ॥ येतुवि
प्रानिषेवन्तेसंन्यासेनोपचारतः ॥ विजित्यकलिजान्दोषान्यान्तितेपरमंपदमिति ॥
तस्मात्कलावपिसर्वकर्मसंन्यासोवेदान्तश्रवणाङ्गतयामुमुक्षुभिरनुष्ठेय इतिसर्वंपूर्णमे
व ॥ १० ॥ नाप्येकादशः ॥ वैराग्यंद्विविधमपरंपरंच ॥ पुनरपरंत्रिविधंमन्दंतीव्रंती

व्रतरंचेति ॥ तत्रपुत्रदारादिविषयवियोगेधिक्संसारमितिबुद्ध्याविषयजिहासामन्दवैराग्यम् ॥ अस्मिञ्जन्मनिपुत्रदारादिमास्त्वितिस्थिरबुद्ध्याविषयजिहासातीव्रम् ॥ पुनरावृत्तिसहितंब्रह्मलोकादिपर्यन्तंमास्त्वितिस्थिरबुद्ध्याविषयजिहासातीव्रतरं ॥तत्रमन्दवैराग्येकुटीचकबहूदकसंन्यासाधिकारः ॥ तीव्रतरवैराग्येहंससंन्यासाधिकारः ॥ परवैराग्येपरमहंससंन्यासाधिकारः ॥ सचाद्विविधः ॥ विविदिषासंन्यासोविद्वन्संन्यासश्चेति ॥ साधनसंपन्नेनतत्त्वज्ञानमुद्दिश्यक्रियमाणःसंन्यासोविविदिषासंन्यासः गृहस्थाश्रमादौकृतश्रवणादिभिरुत्पन्नब्रह्मसाक्षात्कारेणगृहस्थित्यादिनाविक्षिप्तचित्तस्यचित्तविश्रान्तिलक्षणांजीवन्मुक्तिमुद्दिश्यक्रियमाणःसंन्यासोविद्वत्संन्यासः॥ तत्रोत्तरोत्तरवैराग्यस्यतद्धेतुकतुर्याश्रमस्यचमोक्षसाधनभूतज्ञानान्तरङ्गस्यसर्वदादुर्लभत्वात्कृतादावपितस्याधिकारिणःकेचिदेवातिपुण्यशालिनःश्रूयन्ते ॥ कलावपितथाविधाःकेचिदासन्केचित्सन्तिकेचिद्भविष्यन्तीत्येवंस्वीकर्तव्यंभवादृशैःशिष्टैः तदभावे प्रबलप्रमाणाभावात् ॥ प्रमादिनोबहिश्चित्ताःपिशुनाःकलहोत्सुकाः ॥ संन्यासिनो

नैकमेकान्ततोग्राह्यंपठनंहिविशांपते ॥ वृत्तमन्विष्यतांतातरक्षोभिःकिंनपठ्यते ॥
बहुनाकिमधीतेननटस्येवदुरात्मनः ॥ तेनाधीनंश्रुतंवापियःक्रियामनुतिष्ठति ॥ क
पालस्थंयथातोयंश्वदृतौचयथापयः ॥ दूष्यंस्यात्स्थानदोषेणवृत्तहीनंतथाश्रुतम् ॥
चतुर्वेदोपिर्दुवृत्तःशूद्रादल्पतरःस्मृतः ॥ तस्माद्विद्धिमहाराजवृत्तंब्राह्मणलक्षण
म् ॥ सत्यंदमस्तपोदानमहिंसेन्द्रियनिग्रहः ॥ दृश्यन्तेयत्रराजेन्द्रसब्राह्मणइतिस्मृ
तः ॥ सत्यंदानंतपोऽद्रोहआनृशंस्यंक्षमाघृणा ॥ तपश्चदृश्यतेयत्रसब्राह्मणइति
स्मृतः ॥ इतिब्रह्माण्डपुराणवाक्यम् ॥ तपोधर्मोदयादानंसत्यंज्ञानंश्रुतिर्घृणा ॥
विद्याविनयमस्तेयमेतद्ब्राह्मणलक्षणम् ॥ इतिशातातपोक्तिः ॥ स्वाध्यायवान्नियम
वांस्तपस्वीज्ञानविन्नयः ॥ क्षान्तोदान्तःसत्यवादीविप्रःपात्रमिहोच्यते ॥ इतिबृ
हच्छातातपोक्तिः ॥ आत्मार्थंयःपचेदन्नंनदेवातिथिकारणात् ॥ नार्हत्यसावपिश्रा
द्धंसचोक्तोब्रह्मराक्षसः ॥ इतिब्रह्माण्डपुराणवाक्यम् ॥ गृहस्थस्तुयदापश्येद्वलीप
लितमात्मनः ॥ अपत्यस्यैवचापत्यंतदारण्यंसमाश्रयेदितिमनूक्तिः ॥ यज्ञार्थ

मर्थंभिक्षित्वायोनसर्वंप्रयच्छति ॥ सयातिभासतांविप्रःकाकतांवाशतंसमाः॥इत्यपि
मनूक्तिरेवेत्यादिशतसहस्रवाक्यानि यद्यपिसंतिऋषिप्रणीतानिवृत्तशून्यब्राह्मणानि
न्दापराणितथापिमयातुभूदेवानांश्रीमतामिवापलापवाक्यंवक्तुंनशक्यते ॥ परन्तु
स्वयमूहनीयोवृद्धिमिच्छतोमूलहानिरितिन्यायापत्तिरूपवज्रपातइति ॥ यदुक्तंयद्वै
मनुरवदत्तद्भेषजमितिश्रुतिसमर्थितप्रामाण्यवन्ति ॥ यावेदबाह्याःस्मृतयोयाश्च
काश्चकुदृष्टयः ॥ सर्वास्तानिष्फलाःप्रेत्यतमोनिष्ठाहिताःस्मृताः ॥ चातुर्वर्ण्यंत्रयो
वेदाश्चत्वारश्चाश्रमाःपृथक्॥ भूतंभव्यंभविष्यच्चसर्ववेदात्प्रसिद्ध्यतीत्यादीनिमनुवच
नानिचश्रुत्यननुसारिस्मृतीनामप्रामाण्यमेवबोधयन्तीति॥तदपिप्रलापमात्रमेव॥या
वेदबाह्याइत्यस्यास्तद्व्याख्यातृभिर्याः स्मृतयोवेदमूलानभवन्तिदृष्टार्थवाक्यानिचैत्य
वन्दनात्स्वर्गोभवतीत्यादीनियानि चासत्तर्कमूलानिदेवताऽपूर्वादिनिराकरणात्मका
निवेदविरुद्धानिचार्वाकदर्शनानिसर्वाणिपरलोकेनिष्फलानि यस्मान्नरकफलानिता
निमन्वादिभिःस्मृतानीतिव्याख्यातत्वात् ॥ कोवैवदति बौद्धश्रावकनिर्ग्रन्थकपाञ्चरा

त्रपाशुपतनिर्मितानांश्रुत्यननुसारिस्मृत्याभासानामप्रामाण्यंनास्तीति धन्यानवीनाः
पण्डितायेअनृतस्ववाक्यपालनायपरलोकमनादृत्य श्रुत्यनुसारिव्यासादिप्रणीतस्मृ
तीनामप्यप्रामाण्यंकूटव्याजेनब्रुवन्ति॥ यदप्युक्तंत्रैवर्णिकसंन्यासपरस्मृतिगतसंन्या
सपदंवानप्रस्थाश्रमपरमिति ॥ तत्रापिमुख्यवृत्तित्यागपूर्वकगौणवृत्तिस्वीकारेयुक्तिं
नपश्यामिप्रत्युतमुख्यवृत्तिस्वीकारेयुक्तिरस्ति ॥ तथाहिक्षत्रियादीनामुपवीतग्रहण
समयेदण्डग्रहणस्यप्राप्तत्वात् ॥ द्विजत्वाधायकवेदसारगायत्र्युपदेशप्राप्त्याव्या
हृतीनामपिप्राप्तत्वात् व्याहृतिघटितसंन्यस्तंमयेतिप्रतिज्ञारूपस्यप्रैषमन्त्रत्वात् क्ष
त्रियादिषुतत्सत्वेपिकोविरोधः ॥ किंचत्रयोधर्मस्कन्धाइत्यादिनावेदेनधर्ममात्रा
धिकृतत्वेनप्रत्यक्षाणांत्रयाणामाश्रमिणांसर्वएतेपुण्यलोकाभवन्तीत्यविशेषेणपरामर्श
कत्वात्पुण्यलोकभाक्त्वेनविनियुक्तानांनिराकाङ्क्षाणां नपुनर्ब्रह्मसंस्थशब्देनपरामर्शः
संभवतीतिपरिशेषादाकाङ्क्षितत्वाच्च संन्यासिनामेवपरामर्शादपित्रैवर्णिकसंन्यासपर
स्मृतिगतसंन्यासपदंमुख्ययावृत्त्याक्षत्रियादिपरमेवेतिज्ञेयम् ॥ अतोमात्सर्यासूया

मन्त्रेरणकिंविशेषमादायतुर्याश्रमेक्षत्रियादीनामधिकारोनास्ति इतिवदन्तिनवीनाइ
तिनजाने ॥ तत्रपूज्यतायांविवादश्चेत्तन्न ॥ चतुर्वेदस्तुयोविप्रोसोमयाजीश
तक्रतुः ॥ तस्मादपियतिःश्रेष्ठस्तिलपर्वतमन्तरम् ॥ एकदण्डीत्रिदण्डीवाशिखीमु
ण्डितएववा ॥ काषायमात्रसारोपियतिःपूज्योयुधिष्ठिर ॥ अष्टाक्षरेणमन्त्रेणयतय
स्तुनमस्कृताः ॥ स्मृतनारायणाघ्नन्तिप्राणिनांपापपञ्जरमितिजाबालश्रीकृष्णाङ्गिरः
प्रणीतसामान्यवाक्यानां सत्त्वेपिनतत्रमुमुक्षूणामादरोहठश्च तेषांशारीरकव्यवहार
स्यारब्धतन्त्रत्वात् ॥ यच्चोक्तमस्मत्कृतव्यवस्थाखण्डनावसरेत्वयामहाप्रस्थानगमनस
मयेद्रौपद्यासहगमनेनयुधिष्ठिरस्यतुर्याश्रमेधिकारसंभावनानास्तीति ॥ तदपिम
न्दं ॥ स्त्रियैकसार्थवाहित्वमात्रस्यसंन्यासभञ्जकत्वेशुकादीनामपिसंन्यासोनस्याद्देशका
लारब्धादीनांवैचित्र्यात् ॥ यस्यकस्यापिकदाचिदेकसार्थवाहित्वस्यसंभावनायाः संभ
वात् ॥ अतोरागेणस्त्रियासहकसार्थवाहित्वस्यतुरीयाश्रमभञ्जकत्वंस्वीकर्तव्यंतच्चतत्र
नसंभवति ॥ संसारस्यनश्वरत्वादिकमवलोक्यसर्वेषांतेषामौदासीन्येनैच्छिकमहाप्र

स्थानगमनस्यभारते श्रवणात् ॥ आत्मन्यग्नीन्समारोप्यगृहस्थःप्रव्रजेद्गृहादित्यादि
वाक्येनयुधिष्ठिरेतुर्याश्रममन्तरेणात्मन्यग्निसमारोपणासंभवाच्च॥अतिशूद्रपदानासा
धूत्तरंतु॥ आत्मानंयदिनिन्दन्तिस्वात्मानंस्वयमेवहि॥ शरीरंयदिनिन्दन्तिसहायास्ते
जनाममेत्येवलौकिकोत्तरंत्वीश्वरएवदातुंशक्तः॥ ननु अकार्यकारिणांदानंवेगोनद्याश्च
शुद्धिकृत् ॥ शोध्यस्यमृच्चतोयंचसंन्यासोथद्विजन्मनामितियाज्ञवल्क्यादिस्मृत्येकवा
क्यत्वेन॥आत्मन्यग्नीन्समारोप्यब्राह्मणःप्रव्रजेद्गृहादित्यादिमनुवाक्यस्थब्राह्मणपद
स्यत्रैवर्णिकोपलक्षणत्वात् ॥ प्रव्राज्यावसितायत्रत्रयोवर्णाद्विजातयः ॥ निर्वासंकारये
द्विप्रंदास्यंक्षत्रियवैश्ययोरिति कात्यायनवाक्यविहितप्रायश्चित्तसूचितार्थापत्तेश्चसर्व
तोबलवत्याःसत्त्वात् ॥जाबालादिश्रुतिगतब्राह्मणपदस्येतरश्रुतिस्मृतीतिहासपुराण
शिष्टाचारानुरोधेनत्रैवर्णिकोपलक्षणार्थत्वाच्च ॥ बहुतरश्रुतिस्मृतीनांसत्त्वाच्चभव
तुतुर्याश्रमेत्रैवर्णिकस्याधिकारःपरंतुक्षत्रियवैश्ययोःकुलशुद्ध्यभावान्नसंन्यासाधिकारइ
तिचेन्न॥मानसव्यभिचारस्यदृष्टिव्यभिचारस्यगुप्तव्यभिचारस्यचदुर्वारत्वेनयेयजाम

ह्इतिश्रुत्यापिसंदिग्धतयाबोधनेनचब्राह्मणादीनांसर्वेषामपिकुलशुद्धेः शपथनिर्णय त्वेनतुल्यत्वात् ॥ व्यासवासिष्ठादिकारकोत्पत्तेश्चविचारणीयत्वाच्च॥नचचत्वारोब्राह्मण स्योक्ताआश्रमाःश्रुतिचोदिताः ॥ क्षयिस्यत्रयःप्रोक्ताद्वावेकोवैश्यशूद्रयोरिति॥ बृहद्या ज्ञवल्क्यवाक्यविरोधः ॥ तस्यापिसामान्यवाक्यत्वात् ॥ अकार्यकारिणांदानंवेगो नद्याश्चशुद्धिकृत् ॥ शोध्यस्यमृच्चतोयंचसंन्यासोथद्विजन्मनामितिविशेषविधायकन वीनयाज्ञवल्क्यवचनेनविरोधात् ॥ त्रयाणांवर्णानांवेदमधीत्यचत्वार अश्रमाइति स्मृत्यन्तरविरोधादुक्तभारतवचनविरोधाच्चाश्रमाभाववेदनेऽशक्तत्वात् ॥ दण्डाद्यभा वबोधकत्वाच्चेतिबोध्यम्॥अतःकदलीस्तम्भवदसारेसंसारेऽतीवमनोनदेयंकिंतुनिरूप यितुमारब्धंनिखिलैरपिपण्डितैः॥ अज्ञानंपुरतस्तेषांभातिकक्षासुकासुचित् ॥ किमि दंकिमस्यरूपंकथमिदमभूदमुष्यकोहेतुरितिनकदापिविचिन्त्यंमायेतिधीमताविश्व मित्यादिवाक्यमवलोक्यप्रपञ्चस्यानिर्वचनीयतांमनसिनिधायकलौस्थानानिपूज्यन्त इतिवत् ॥ कलौयावद्वेदबोधितवर्णाश्रमविभागोस्तितावन्महाजनप्रसिद्ध्यनुसारे ॥२३॥

णव्यवहारःसाधनीयःकिंतुषविघातेनकाकदन्तपरीक्षयावा ॥ अखिलसंसारस्यमि
थ्यात्वंशरीरादीनांचनश्वरत्वंदृढीकृत्ययत् ज्ञानात्सर्वानर्थनिवृत्तिः परमानन्दावाप्ति
श्चभवति तत्रैवपरिपूर्णसच्चिदानन्दत्रिकालाबाध्यवस्तुनिमनोदेयंतत्साधनेआर्जवद
याशान्तीश्वराराधनेनिष्कामकर्माणिवेतितुसारम् ॥ आत्मानंचेद्विजानीयादयमस्मी
तिपूरुषः ॥ किमिच्छन्कस्यकामायशरीरमनुसंज्वरेत् ॥ एवंहवावनतपति ॥ किम
हंसाधुनाकरवंकिमहंपापमकरवं॥तरतिशोकमात्मवित्॥समाधिनिर्धूतमलस्यचेतसो
निवेशितस्यात्मनियत्सुखंभवेत्॥नशक्यतेवर्णयितुंतदागिरास्वयंतदन्तःकरणेनगृह्य
ते ॥ ब्रह्मविद्ब्रह्मैवभवति॥ भिद्यतेहृदयग्रन्थिश्छिद्यन्तेसर्वसंशयाः ॥क्षीयन्तेचास्यक
र्माणितस्मिन्दृष्टेपरावरे॥ ग्रन्थमभ्यस्यमेधावीज्ञानविज्ञानतत्परः॥ पलालमिवधान्या
र्थीत्यजेच्छास्त्रमशेषतः॥ संसारमेवनिःसारंदृष्ट्वासारदिदृक्षया ॥ प्रव्रजन्त्यकृतोद्वाहाः
परंवैराग्यमाश्रिताः॥ वृक्षाग्राच्च्युतपादोयद्वदनिच्छन्नपिक्षितौपतति॥तद्वद्गुणपुरुषज्ञो
ऽनिच्छन्नपिकेवलीभवति ॥ यथास्वप्नप्रपञ्चोयमपिमायाविजृम्भितः ॥ इतियोवेदवे

दान्तैःसोऽतिवर्णाश्रमीभवेदित्यादिश्रुतिस्मृतिशतवाक्यमवलोक्यमैत्रीकरुणामुदि
तोपेक्षाइतिवृत्तिचतुष्टयात्मकंवर्मधृत्वासारमेवग्राह्यंबुद्धिमद्भिः ॥ प्रसङ्गादुत्तरव्या
 जेनाधिकोक्तिःक्षन्तव्या॥नपण्डिताःसाहसिकाभवन्तिश्रुत्वापितेसंतुलयन्तितत्त्वम्॥
तत्त्वंसमादायसमाचरन्तिस्वार्थंचकुर्वन्तिपरस्यचार्थम् ॥ १ ॥ विद्वांसोनहिकिंश्रुति
स्मृतिसदाचारेष्वभिज्ञाःक्षितौतेषांमोदभरार्थएवनपुनःस्वप्रौढिविख्यापकः ॥ सं
न्यासेनृपवैश्ययोरधिकृतौधूर्तान्यथावञ्चितःस्वान्तध्वान्तविनाशकोबुधजनैर्बोध्योम
मायंश्रमः ॥ २ ॥ हेधीराबहुशास्त्रशीलनमिलद्बोधाःक्षमाभूषणास्तप्तास्तीव्रशिखै
र्भवाख्यगहनेमात्सर्यदावानलैः ॥ एतस्मिन्सरसित्रयोदशपदेसद्युक्तिपाथोभरेमङ्क्षी
भूयविधीयतांनिजमनोदन्तावलःशीतलः ॥३॥ शाकेपाण्डवहस्तिवाजिकुमितेमासे
ऽश्वयुक्संज्ञकेशुक्लेब्रह्मतिथौबुधेपवनभेनेपालदेशेशुभे ॥ गौरीशाश्रयसंज्ञकैर्यतिवरैः
संन्यासकासारकःश्रीनारायणसन्निधौविरचितोभूयाद्बुधानांमुदे ॥ ४ ॥ ॥ श्रीरस्तु ॥

इति श्रीमत्परमहंसश्रीगौरीशाश्रयसंज्ञकयतिवरविरचितोऽयंत्रैवर्णिकसंन्यासकासारकः समाप्तिमगमत् ॥

इति श्रीस्वामीकैलासपर्वतविरचितः

त्रैवर्णिकसंन्यासकासारः समाप्तः ॥

अयं मुंबय्यां निर्णयसागरमुद्रणालये मुद्रापितः ।

